

Téma

Eva Pavlíková:
Měnit Česko
k lepšímu **12**

Scientia

Martin Setvín:
ERC za výzkum
polaronů **32**

Studenti

Vojtěch Vrliška:
Vítěz nejsladší
show **38**

Studenti

Kristína Gažiová:
Ze specky až na
Karlovku **42**

Alumni

Projekt Identita:
S autory projektu
o designu **54**

Paliativní medicína v Česku se hodně zlepšila, ale má ještě potenciál.

Katarína Vlčková:
Dotýkám se křehkosti života / 4

UK Point

Informace a služby na jednom místě

Celetná 13, Praha 1
info@cuni.cz | (+420) 224 491 850
ukpoint.cuni.cz

**Informační centrum UK • Centrum Carolina • Staff Welcome Centre
Klub Alumni • akce pro české i zahraniční studenty
benefitní program pro zaměstnance UK**

FOTO Vladimír Šigut

Vážené a milé čtenářky, vážení a milí čtenáři,

Žijeme ve velmi turbulentní době, což není klišé šustící papírem, ale reálné hodnocení doby, která přečkala globální pandemii, aby se ocitla na prahu vleklých válečných střetů. Na Ukrajině se válčí už bezmála tři roky, útoky Hamásu dovedly Blízký východ téměř k válce a Putin přemýšlí, zda a jak by z konfliktu v Súdánu, kde již bez pozornosti světa zemřelo na 200 tisíc lidí, vytěžil zbudování základny na březích Rudého moře. Nemohu tu nezmínit nástup do jisté míry nepředvídatelného Donalda Trumpa, nově zvoleného prezidenta USA... I to Evropskou unii, jak ji známe, proměňuje a dozajista ji ještě v mnohém promění.

Proč začínám univerzitní úvodník tak globálně a vážně? Je to proto, abych připomněl (a měli bychom si to rovněž pravidelně opakovat), jak křehká a cenná je ta zdánlivá „jistota“, že akademická obec vzdělává, bádá a rozvíjí naši společnost. Není to samozřejmost! Máme veliké privilegium, že můžeme v relativním klidu a míru učit studenty, věnovat se špičkovému výzkumu a svobodně promlouvat k dění doma i za humny. Starat se o lepší svět.

Napadlo mne to ve chvíli, kdy jsem se zadíval do obsahu nového magazínu UK *Forum*, plného příběhů lidí, kteří nejsou lhostejní k tíži a strastem kolem nás; příběhů osobností, jež ze sebe vynaklá-

dají to nejlepší, aby v duchu a s dobrým jménem Univerzity Karlovy přinášely poselství o nezdolné lidské touze budovat a pečovat o životy kolem nás. V novém vydání tak najdete vyprávění lidí spjatých s Karlovkou, kteří poskytují zdravotní péči v Keni, sociální rozvoj v Indii, starají se o duchovní sílu v ženských věznicích, učí na Ukrajině (moji milovanou) fyziku, budují nové expozice edukativního Didaktikonu v Kampusu Hybernská, studují zákonitosti terorismu anebo pomáhají umírajícím na jejich poslední cestě.

Nenechme se starostmi otrávit. Zkusme i přes veškeré trable stále tvořit lepší zítřky a pečovat o dobré jméno Univerzity Karlovy.

Přeji vám inspirativní čtení!

Martin Vlach

prorektor UK pro vnější vztahy

Aktuální články i archiv
tištěných vydání najdete
na ukforum.cz

12

Obsah

Forum 4/2024, sešit č. 68
Časopis Univerzity Karlovy

Vydává
Univerzita Karlova
Redakce
Ovocný trh 5, 116 36 Praha 1,
Odbor vnějších vztahů
Redakci řídí
Tereza Kůstková
Odpovědný redaktor
Jiří Novák
Telefon
224 491 248
E-mail
forum@cuni.cz
Grafická úprava
Filip Blažek, David Dubec,
Designiq
Foto na titulní straně
Hynek Glos

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.
Redakce si vyhrazuje právo na úpravu
autorských příspěvků a jejich krácení.
Forum je rozšiřováno zdarma na
akademické půdě. Vychází čtvrtletně.
Za obsah článku plně zodpovídá jeho autor.
Stanoviska obsažená v textu nemusejí
vyjadřovat názor redakce.
Vaše ohlasy, připomínky a tipy na další
náměty pro Forum uvítáme na adrese
forum@cuni.cz.

Toto číslo vyšlo v prosinci 2024.
Registrace MK ČR 72 79
Tištěná verze: ISSN 1211-1724

Rozhovor

KATARÍNA VLČKOVÁ
Dotýkám se křehkosti života / 4

Téma

MILAN ŠVRČINA
Pobyt na frontě mě posadil na zem / 10

EVA PAVLÍKOVÁ
Měnit Česko k lepšímu / 12

Projekt ITIBO
Když je účast na misi darem / 14

TOMÁŠ HEJDA
Jako dobrovolník toho zažijete spoustu! / 16

PAVEL JÄGER
Nejhorsší trest? Nebýt s rodinou / 18

Scientia

MARKÉTA KOČMANOVÁ
Člověk jako zbraň / 22

JAROSLAV HRABÁK –
Od včel k medicíně / 26

PAVLA TICHÁ
Doktorka, jež ctí a slyší krásu / 30

42

MARTIN SETVÍN, PAVEL KOCÁN
A JESUS REDONDO
Ve výzkumu polaronů jsou průkopníci / 32

Historie

KLÁRA ANDRESOVÁ
V knihovně, archivu i na bojišti / 34

Genius loci

Pergameny, filozofický trenažér, hmyz,
pravěká monstra / 36

Studenti

VOJTĚCH VRTIŠKA
Vítězem nejsladší televizní show / 38

KRISTÍNA GAŽIOVÁ
Chci žít a ne jen přežít! / 42

Varia

RADKA ŘÍMANOVÁ
IT centrum s miliony knih / 44

JAN A. KOZÁK
Alatyr, syn Tolkienův / 46

22

Knihy

JAKUB BACHTÍK A MARTIN MICKA
Santini je radost / 50

Alumni

FILIP BLAŽEK A LINDA KUDRNOVSKÁ
Nejlepší design je ten, o kterém
ani nevíte / 54

PAVEL RUZYAK
I nevidomí by mohli točit videa / 58

Kronika / 60

Postscriptum

Dobrovolničt můžete začít
i s UK / 64

54

Dotýkám se křehkosti života

„Paliativní medicína v Česku se hodně zlepšila, ale má ještě potenciál,“ říká Katarína Vlčková, alumna 1. lékařské fakulty UK a primárka hospice Cesta domů, instituce, v níž doprovodila za dobu svého působení stovky lidí v jejich posledních krůčcích životem.

TEXT: Martin Rychlík FOTO: Hynek Glos

V mobilním hospicu Cesta domů působíte přes deset let, od roku 2013. Rok na to jste zakládala Zlatou rybku, která plní přání dětem s nemocemi ohrožujícími jejich život. Vybavíte si za tu dekádu jeden nejsilnější moment, který jste prožila?

Teda, to je ostrý začátek. Když se mě takhle zeptáte, nenapadne mě jedna konkrétní věc, ale postupně se jich vynořuje víc, které byly důležité. Vlastně už mám pocit, že to je celý můj život – to, co jsem prožila v Cestě domů, je taková moje identita. Neberu to ani jako práci, je to již součástí mého života. Utváří mě to. Jak vnímám život, jak vnímám svět a lidi.

Je to intenzivní dekáda naplněná činností.

Úplně. A zkušenostmi. Dotykem křehkosti života. Pro mě je umírající člověk důležitý tím, že je prostě člověk, cítíte všude tu obrovskou křehkost. Je potřeba být k ní vnímavý.

Snad každý si pomyslí, že paliativní péče je smutná záležitost. Vy jste ale i na konci svého

pracovního dne usměvavá, pozitivní, milá. Je vidět, že vás tento úděl naplňuje. Jak často musíte lidem vysvětlovat, že to má smysl a není to nutně smutné?

Docela často a vlastně téměř všem, když se nově setkají s tím, co dělám. Ale ono je to hrozně pěkné, lidské téma. Uvědomuji si, že nemůžu říkat všechno zcela upřímně, protože za tím nejsou souvislosti, jimž by lidé, kteří nemají tak blízkou zkušenost s umíráním, mohli rozumět.

Někdy lidi zarazí, když třeba četli na titulce časopisu, že „Vlčková vidí v umírání krásu“, ale ono je to strašně těžko přenositelné.

Ano, při tom, co dělám, se setkávám s hodně náročnými a smutnými situacemi. To je realita, kterou nemám v moci změnit, ale zmírnit ano. Nemyslím si, že bych přestala být citlivá, ale jsem vůči všemu tomu smutku odolná, protože vnímám, že utrpení, ať už fyzické, nebo psychické, k životu bohužel patří. Velkou nejistotu života a pocit ohrožení už dokážu asi lépe přijmout, aniž by mě to paralyzovalo nebo rozložilo... I my sami v Cestě domů jsme

někdy melancholičtí, prostě zadumaní. Ale protože je strašně důležité to nějak vyvažovat, tak je tady během dne docela veselo. Hodně se smějeme, ač se denně potkáváme s tíhou života.

Četl jsem jeden z vašich sloganů: „Naši péči nikdo nepřezije“.

Ano, máme tu specifický humor. Tak jako ho mají gynekologové, zubaři a další. Na humor si dáváme pozor, protože kdyby nás slyšel někdo z venku, mohl by si myslet, že jsme cyničtí, že si děláme legraci z vážných věcí. Ale utahujeme si hlavně ze sebe, měli jsme tu i soutěž o *Mimoně týdne*. Pokud nejde o život, nejde vlastně o nic. Je to ventil. Třeba dnes mi do smíchu moc nebylo; byla jsem u paní s rakovinou břicha, povídaly jsme si o vnučatech, usmívaly se u toho, nicméně dnes mi černý humor nějak moc nejde (*něžně se usměje*).

Za tu dekádu v Cestě domů jste musela zažít s umírajícími i pozůstalými obrovské množství emocionálně těžkých situací. Vycházíte z toho nějakým způsobem silnější?

Ani bych neřekla, že jsem silnější. Možná to už dokážu přijmout lépe než jiní. Ale... Ono je to kolísavé. Pak jsou chvíle, kdy na mě smutek, veškerá tíha a nespravedlnost světa padá.

Stává se vám to?

No jasně! Obzvláště, když má někdo velké trápení, dělám, co můžu, a nepomáhá to. Během dne, v těch běžných denních situacích, doma, ve městě, se na to snažím nemyslet a musím se vědomě hlídat, abych zapoměla, že jsou tady lidé, kteří mají opravdu velkou trápení.

Zaujal mě tu na stěně slogan „Pro takový život stojí za to plakat“. Co děláte, když vás něco zasáhne? Uděláte si silný čaj, dáte panáka? Musíte být sama, srovnat se?

Ano, to mívám. Nejtěžší momenty jsou tehdy, když umírá mladý člověk, který má malé děti, anebo

když umírají malé děti. To jsou fakt těžké situace. Někdy se stane, že se to i nakupí a máme v péči víc mladých lidí nebo dětí... To si pak potřebuji nějak „odžít“ – a to tady máme každý nějak. Někdo běhá, někdo cvičí a někdo si pustí komedii. Já potřebuji nějaký čas se s tím vyrovnat, být sama pro sebe, ale ne zase moc dlouho. Nechci se v tom utápět, ale tak jakoby poodstoupím. Někdy zapálím svíčku a jen tak do ní chvíli koukám, přemýšlím.

A někdy mám pocit, že je něco nedokončené – my jsme s lidmi v nejtěžších chvílích, staráme se o ně, a když se mě to hodně dotkne, cítím se také pozůstalá. Jenomže to není má role. Já mám být pro ty skutečné pozůstalé oporou. Nemám své niterné pocity komu říct. Nemůžu to vyprávět manželovi, dětem, to se nepatří... Někdy se můžu svěřit kolegům v autě, když jedeme se sestřičkami k dalším klientům, ale když to jde hlouběji, tak to potřebuji prostě napsat.

Píšete si deník?

Deník si nepíšu, je to jen nárazově. Poznámky. Všechno má svůj čas. Ale někdy ve mně všechno jakoby vybuchne, takže se potřebuji vypsát. Napíšu si to někdy na papír, teď už to píšu občas i do počítače, ale k tomu jsem musela dlouho dozrát, protože hmatatelný papír je pro mě důležitý. Třeba dva roky nenapíšu nic, pak je tam toho víc. Klidně i několik listů A4.

Uvažovala jste, že byste napsala o umírání i knihu?

Ne. Ani k těm zápiskům se moc nevracím, jen občas. Nemám moc čas propojit ty svoje myšlenky, mívám pořád spoustu úkolů. Když řídím auto, tak to taky nejde. Možná jen, když jedu k lidem metrem, tak si něco z toho začnu číst na papírku anebo v mobilu. O psaní knihy jsem ani nepřemýšlela, zatím je to vše takové útržkovité. Přirovnání, myšlenky (*směje se*).

Máte tři syny. Přijdou někdy za vámi a řeknou: „Mami, ty jsi dneska nějaká hodně smutná...“ Poznají, když jste měla fakt těžký den a přijdete domů z Cesty domů?

Nemůžu domů přijít, sednout si a brečet – to by je všechny vylekalo. Myslím tedy, že to běžně nepoznají, ale já jim to někdy sama říkám. Když jsem smutná, prožiju něco fakt hodně těžkého, tak mě šťve, že řeší třeba úplné kraviny. Mám potřebu jim říct: „Hele, kluci, já teď vidím věci jinak než vy, protože jsem byla v rodině, kde jim umírala jejich maminka, takže promiňte, teď mi to, co řešíte nepřijde podstatné.“ Snažím se být hodně upřímná, ale nevysvětluji jim to nějak dopodrobna. Nejmladší Daniel se občas ptá, jak mi je, jaké to bylo.

Vědí všichni tři, co přesně jejich mamka vlastně v práci dělá?

Všichni ví, že pomáhám lidem, jimž končí život. To vědí. Detaily neříkám. Ale když byl náš

„Nejtěžší momenty jsou tehdy, když umírá mladý člověk, který má malé děti, a nebo když umírají malé děti,“ říká Katarína Vlčková.

nejmladší ve třetí třídě, psali o povolání rodičů a přesně vyplnil, že jsem „paliativní lékařka“. K tomu i doplnil, že lidem zprostředkováváme „cestu domů“, aby mohli zemřít doma.

Bylo mu asi osm. Když jsem tehdy dělala atestaci na různých odděleních nemocnic, tak se mě vždycky ptal, co dělají na záchraně, na chirurgii a tak, ale nechápal, že se pak budu starat jen o lidi, kteří umírají. Že je nebudu léčit. Že je nevyčím jako ti ostatní. Ptal se mě: „Tak proč jsi teda všechno tohle studovala?“ Aby pak lidé mohli umírat v bezpečí domova.

Od roku 2022 jste již nejen lékařka, ale přímo primářka Cesty domů. Jak vypadá váš typický den? Co během jednoho dne, jako dnes, v úterý, všechno děláte?

Nevím, jestli existuje běžný den, můžu vám říct, co se dělo dneska. Dělali jsme rozpočty a odměny, takže jsme se s kolegyní věnovaly ekonomickým věcem. Pak jsem jela za svojí klientkou do Stodůlek, kde jsem vypouštěla vodu z břicha, která se jí tam v důsledku onkologického onemocnění hromadí, aby se jí ulevilo, protože se těžko pohybuje i těžce dýchá. Ještě není naším hospicovým pacientem, staráme se o ni ambulantně. Potom jsem jela za další paní, což bylo úplně nečekané, protože se jí

přítížilo v domově pro seniory. Dcera tam byla dost vyděšená, maminka jí už zjevně umírá. Rozepsala jsem potřebné léky. Pak jsme ještě se sestřičkou jely na běžnou kontrolu za dvěma pacienty na Smíchovské a Vinohradech.

Pochopil jsem, že máte každý den hodně jiný. Máte svoje „ordinační hodiny“?

Tak úplně ne, ale bývám k dispozici od devíti ráno do pěti hodin odpoledne. Do toho probíhají někdy rychlé nebo pravidelné porady s lékaři, kolegy, sestřičkami. Člověk potřebuje vnímat i potřeby lidí, se kterými pracujeme. Vyřizovat emaily, psát lékařské zprávy...

Když jste primářkou, kolik máte lékařů v týmu?

Za Cestou domů stojí strašně moc skvělých lidí. Pode mnou je jen malá část: máme téměř pět celých lékařských úvazků, většina lékařek je na částečný poměr. Celkem je tak v našem středu sedm lékařek. Sestřiček, které jsou ohromně erudované, máme dnes čtrnáct.

V jednom interview jsem četl, že jste se k paliativní péči dostala i kvůli péči o maminku vašeho manžela, Ondřeje Vlčka,

Co představuje Cesta domů

Cesta domů je nezisková organizace, jež prostřednictvím služeb mobilního hospice umožňuje pečování o nevyléčitelně nemocné a umírající v jejich přirozeném prostředí a nabízí podporu jejich blízkým. Veřejně prosazuje přijetí vědomí, že umírání je důležitá součást života.

Jak lze pomoci Cestě domů
<https://www.cestadomu.cz/podporte-nas>

zakladatele Avastu. Byla jste tehdy mladou studentkou 1. lékařské fakulty UK. Nasměrovalo vás to už tenkrát k paliativní péči?

Přišlo mi to jako zajímavá cesta, ale určitě to ještě nebylo rozhodnutí. Ale ano, oslovilo mě to. Byla jsem v prváku, když Ondrova maminka zemřela, a učila se na ty největší zkoušky. Byla v hospici, kde jsme ji navštěvovali; my byli spolu teprve krátce, takže jsem ji takto intenzivně poznala až tehdy. Učila jsem se na anatomii, chtěla jsem být neuroložkou, úplně původně psychologkou, ale ten zážitek mě nasměroval právě k paliativě.

Někdy kolem roku 2000, když jste byla dvacetiletou medicínou na všeobecném lékařství, v rámci 1. LF UK asi ještě nebylo mnoho paliativních specialistů, že?

Ne, nebylo. Ale teď mě napadá, když jste se nejprve ptal na ty důležité momenty v poslední dekádě, tak ještě předtím to byly dva hodně podstatné. Zaprvé přímá zkušenost s umíráním Ondřejovy maminky a má představa o pomoci člověku v závěrečné fázi života; že by mu měl právě lékař přinést pocit bezpečí a klidu. Musí vědět, jaký lék aplikovat, doprovázet člověka na poslední cestě, musí mít medicínské dovednosti, ale není to „jen“ medicína – a to se mi, myslím, ohromně líbilo. Lákalo mě tam být s daným člověkem jako člověk, ne autorita.

A ten druhý moment?

Na medicíně jsme měli kdysi lékařskou psychologii. A v rámci jedné hodiny jsme měli zkoušet, jak říct pacientovi, že má rakovinu. Už si dnes absolutně nepamatuji, jak jsem ten rozhovor vedla! Vůbec nevím. Mám výpadek. Ale vím, že se mi do toho nechtělo, ani nikomu dalšímu. Jen si vybavuji „tmu“; seděla jsem na židli a měla to zahrát.

Uvědomila jsem si, jak podstatná je v medicíně komunikace i psychologie, jak se musíme umět k pacientům chovat.

V magazínu *Forum* jsme psali, že na fakultách Univerzity Karlovy se dnes do takového nácviku zapojují třeba i herečky a herci, že tak pomáhají přípravě na praxi.

Ano, ano. Víím. To je obrovský pokrok. Je to důležité, protože jinak pak v reálu často nevíte, čeho se z počátku chytit. Tohle je pomoc, když víte, že je něco vyzkoušené, co funguje, že existují nástroje a postupy, jak hovořit, že i takový rozhovor má nějakou strukturu, nač musíte zareagovat. My pak měli třeba i etiku a seminář o hospicové péči, což mě vlastně i po zkušenosti s tchyní utvrzovalo v tom, že chci dělat přesně tuhle práci.

Jenomže tehdy ještě paliativní medicína jako obor neexistovala, takže spíše jsem to měla tak, že si vyberu geriatricií a budu se hodně věnovat lidem v závěru života. Ale pak v Cestě domů člověk zjistí, že to ani zdaleka není výhradně geriatrická populace, které se umírá tíká...

Mluvil jsem s docentkou Ivou Holmerovou z FHS UK, která se seniorům hodně věnuje. Na fakultě vznikl i doktorský program Studia dlouhověkosti. Spolupracovaly jste někdy?

Přímo ne, ale jejich centrum na Praze 8 se mi strašně líbilo. Vždy jsem se tak nějak hlásila ke starším lidem, ke geriatrické populaci. Jako lékařka i jako člověk mám obrovskou úctu k nemocným a křehkým lidem. Až později jsem zjistila, že křehký nemusí být jen geriatrický pacient, že to může být i úplně mladý člověk, malé dítě... Kdokoliv. A to jsem si musela osahávat své hranice, jestli to zvládnu, jak to na mě bude působit. Jestli to vůbec dám, jestli to ustojím? Musela jsem se postupně otužovat. Křehkost života mě rozechvívá.

Učíte mediky na univerzitě?

Říkám spíše, že lektoruji. Spolupracujeme s pražskými lékařskými fakultami Univerzity Karlovy, všechny tři už se věnují paliativní medicíně. A často se obracejí na nás v Cestě domů, posílají i mediky.

Jak se vzdělávání v české paliativě za dvě dekády vyvinulo?

Je to výrazně lepší. Určitě ano. Ale myslím, že by bylo fajn, kdyby paliativní medicína byla i součástí povinného kurikula, jako je kardiologie, nefrologie... To není otázka na mě, přesto mi dává smysl, protože v každém oboru pacienti na onemocnění jednou zemřou.

Jak vzpomínáte na lidi, kteří „vám“ zemřeli?

O lidech, které jsem měla v péči, říkávám, že jsem měla tu čest se jich „dotknout“, protože jsem s nimi strávila malou část života. Když na ně vzpomínám, nesložím se a nebrečím nad neštěstím, jaké je potkalo, ale je tam obrovská úcta, jakým způsobem dokázali závěr života strávit a zvládnout. Vůbec nevím, jak já budu reagovat, když budu v bolestech. Ale znám – a mám v sobě – stovky lidí, u nichž člověk viděl definici trpělivosti a pokory. Jedu pak Prahou, koukám kolem sebe a vybavuji si: „Tady žila tak krásná paní!“

Když používám pro své povolání pojem *krása*, tak je to právě tohle, všichni ti lidé. A pak, když potkám pozůstalé, se mi totálně rozbuší srdce. Úplně bych je objímala, cítím tu obrovskou lásku, kterou v sobě měli, že se dobře postarali o maminku, tatínka. Cítím chvění, jsem dojatá, ale vlastně je v tom úcta k lidem... Není lepší slovo než láska.

Vy máte v Cestě domů i kaplanku, ctíte obřady. Jaký je váš postoj k víře?

Ano, duchovní péči rodinám samozřejmě také poskytneme. Sondujeme, vnímáme různé potřeby. Pro mě osobně je víra důležitá. Je to tak, že jsem křesťanka, ale nejsem až tak úplně v uvozovkách ta „poslušná“ (*směje se*). Mám vždy období, kdy potřebuji dozrát pro rituály, jít do kostela. Někdy mám období, kdy to i dokážu zakomponovat do vlastního života, kostel mi pomáhá, ale spíše si víru nosím

s sebou. To jsem ještě nikomu neřekla: mám své náboženství v lidech. Zanořuji se do sebe, i když jsem v kostele, nesleduji tu výzdobu – a Boha vidím v nebi anebo právě v lidech, ke kterým chodím. Tam ho potkávám. Bůh přece stvořil člověka k obrazu svému, ovšem většinou ho nevidíme u lidí v tramvaji. U ležícího umírajícího nebo pečujícího, který se totálně vydá ze všeho, aby byl u lůžka pro svého blízkého, tam je Boží obraz. Posílám tu sílu dál. Věřím, že dobro je silnější, přestože zla a utrpení je tady tolik.

Jak končívají lidské životy? Co vám lidé v posledních chvílích říkají? Třeba že měli dobrý a naplněný život, děti, vnoučata, lásku a mělo to smysl? Je to časté?

To říká hodně lidí. Nemůžu říct, že všichni – to rozhodně ne. Ale řekla bych, že víc lidí to říká, než

neříká. Nedávno jsem byla s pánem, jemuž zemřel kamarád na rakovinu slinivky a ten předtím říkal, že už si přeje rychle umřít... On ale smutně koukal: „To já říct nedovedu,“ a skoro jako by se za to styděl. Ne každý je vyrovnaný, někdo se nedá. Bojuje urputně, kope, ač mu to třeba i škodí a paradoxně přitěžuje. Dost lidí má obavu, jiní se smrti nebojí.

Co nejkrásnějšího vám řekl umírající člověk?

Úplně umírající lidé toho moc neřeknou. Už nemají sílu. Ale co mne vždy dojmá, je, když člověk, který je až na samém konci svých sil, někdy i hodně dušný a s bolestmi, mi při našem rozloučení řekne: „Děkuji.“ Nic upřímnějšího a pravdivějšího jsem v životě nezažila.

MUDr. Katarína Vlčková

Lékařka, specialista na paliativní medicínu. Pochází z Bratislavy, od roku 1992 žije v Praze. Vystudovala všeobecné lékařství na 1. lékařské fakultě UK (2004). Od roku 2013 působí v mobilním hospici Cesta domů.

V roce 2014 s manželem Ondřejem, zakladatelem společnosti Avast, založili Zlatou ryбку, organizaci, která nemocným plní přání. Atestaci v oboru všeobecné praktické lékařství složila v roce 2018, od roku 2022 je primářkou Cesty domů. V březnu 2021 vznikla Nadace rodiny Vlčkových, do níž manželé Vlčkoví vložili 1,5 miliardy korun; kolem roku 2026 má díky tomu vzniknout i dětský hospic na pražské Cibulce. Je maminkou tří synů: Matěje (2005), Adama (2007) a Daniela (2010).

Pobyť na frontě mě posadil na zem

„Na Ukrajině jsem poznal, že to, co zachraňuje lidské životy, je ‚obyčejná‘ lidská poctivost. Hodně ji proto oceňuji i u svých žáků a žákyň,“ říká Milan Švrčina, absolvent Matfyzu, jenž byl dva roky aktivním členem Mezinárodní legie, samostatného 1. praporu pod pozemními vojsky ukrajinské armády. Nyní učí na základní škole v jihomoravských Židlochovicích.

TEXT: Jitka Jiříčková FOTO: Michal Novotný

„Prožívám tady takovou duchovní obrodu,“ usmívá se mladý učitel, z něhož sálá klid a vyrovnanost. Nejen při rozhovoru, ale i na hodině matematiky, když s devátáky procvičuje rovnice na plánovanou písemku. „Asi mi to pomáhá,“ uvažuje nad otázkou, jestli má díky svým válečným zkušenostem u dospívajících větší autoritu. „Děti vidí, že nejsem jen takový moralizující kecálek, když se ve třídě

snažím podchycovat kázeň. Říkám jim, že právě taková píle a svědomitost, kterou rozvíjí ve škole, pak na frontě zachraňuje lidské životy. Používám to, co jsem se na Ukrajině naučil. Dokážu snáz vnímat atmosféru v kolektivu a lépe s tím společenstvím mladých lidí pracovat,“ shrnuje Milan Švrčina.

Postavit se zlu

Na druhém stupni Základní školy Židlochovice učí matematiku a fyziku teprve od září. Do té doby, od léta 2022, působil jako dobrovolník na Ukrajině. „V Česku jsem pracoval coby učitel od roku 2014, už při studiu na Matfyzu. Když začala válka na Ukrajině, dával jsem si zrovna od učení pauzu. Cítil jsem, že mě to tam táhne. Nebyl jsem v Česku na nic vázaný, žádné povinnosti ke škole, navíc jsem byl šest let členem Aktivní zálohy Armády ČR, takže jsem věděl, že Ukrajině budu skutečně platný,“ vzpomíná na to osudné období. „Procházel jsem se zrovna se psem po Železných horách a říkal si: ‚Jasně, můžu zase učit matiku a fyziku. Jenže doba, která přichází, nebude stabilnější, než je teď, naopak bude to horší a horší. A jestli mám děti něco učit, tak to, že když je někde zlo, má se mu člověk postavit a nemá se rozhodovat strachem. A pokud toto mám učit, musím to taky žít.‘ Tak jsem si sbalil batoh a odjel.“

Na Velvyslanectví Ukrajiny ČR se dozvěděl, v jakém místě na hranici nabírají dobrovolníky a přihlásil se do Mezinárodní legie ukrajinské armády.

„Pokud bych se celou dobu účastnil všech možných vojenských misí, s největší pravděpodobností bych byl už dnes mrtvý. Já byl ale kvůli zranění na frontě jen krátce,“ říká Milan Švrčina. Dodnes z této zkušenosti těží.

„Je to strašný paradox války. Jste na frontě, víte, že vám jde o život, ale jste se všim smířený a máte čistou hlavu, všechno se vám na tom čerstvém vzduchu srovná. Ten děsný zážitek vás posadí na zem a srovná vám priority. Nedávno jsme měli tady ve škole cvičení o bezpečnosti práce, kde nám například říkali, že máme právo odmítnout život ohrožující úkol. Říkal jsem si: ‚Ty jo, to je fakt dobrý, takový luxus,‘ směje se, protože na frontě takovou možnost neměl. „Nemůžete tam kontrolovat riziko. Naučíte snížit pravděpodobnost a následky zranění, zautomatizujete si první pomoc, máte náhradní baterky, škrtidla, obvazy... A pak kolem vás začnou padat granáty, střílí po vás minometem... Slyšíte, jak to přilétává, jak to padá... Akorát se přikrčíte... Je to ruská ruleta...“

Síla „obyčejných“ lidí

Na začátku léta 2022 mu prolétla střepina paží a poškodila nervy. Dlouho nemohl hýbat s prsty a ani po zlepšení zdravotního stavu nebyl schopen se aktivně účastnit bojů. Přešel proto do oblasti logistiky a zásobování. Jeho úkolem bylo například distribuovat humanitární pomoc ze skladů přímo k vojákům a vojačkám. Jak říká, během pobytu na Ukrajině potkal spoustu lidsky skvělých profíků, ale také viděl velký šlendrián, který stál za spoustou lidských životů. A u toho už být nechtěl. „Nejraději bych dál zůstal a pomáhal na Ukrajině. Ale byl jsem strašně špatný z tamního systému vedení a nechtěl jsem umřít kvůli hloupému rozhodnutí někoho nade mnou,“ říká otevřeně.

V co ovšem věří, je síla a dovednosti tamních obyvatel – civilistů. „Potkal jsem tam takovou ba-

bičku s dědou, u kterých jsme si schovávali munici. Děda mi ukazoval zahradu, jak se stará o svoje políčko, že si je se sousedy navzájem pomáhají zorat a když má někdo víc, nechává na svém sbírat ostatní. Rozhodně nešlo o ojedinělý případ. Ti lidé tam jsou navzdory katastrofální situaci do značné míry soběstační, což mi dodává naději. A možná proto mě to táhlo jít učit sem na Moravu. Tady totiž ještě ten starý ráz krajiny malých políček sem tam vidíte,“ usmívá se Švrčina, který rozjíždí ještě projekt meziškolní online spolupráce s Ukrajinou přes platformu eTwinning (*vezešla z iniciativy Evropské komise; cílem je povzbudit evropské školy ke spolupráci pomocí informačních a komunikačních technologií poskytnutím potřebné infrastruktury – pozn. red.*).

Na Ukrajině se Milan Švrčina seznámil s kurátorkou etnografického muzea v Kyjevě, do něhož jsou svezeny roubenky z celé Ukrajiny, a domluvili se, že prostřednictvím eTwinningu udělá pro české děti online exkurzi. „Plánů mám spoustu. Jenže jsem přišel na to, že práce ve školství je srovnatelně obtížná s tou ve štábu pozemních vojsk na Ukrajině. A co do chvílek, které má člověk sám pro sebe, je to snad ještě náročnější než sedět v okopu. Tak nevím, kdy na to všechno najdu čas,“ směje se učitel.

Mgr. Milan Švrčina

Absolvent MFF UK, učitel matematiky a fyziky, dobrovolník a bývalý člen Mezinárodní legie na Ukrajině. Před absolováním Matfyzu studoval dva roky v Německu, kde si také pořídil a začal používat ve výuce papírové planetárium. Časem se mu rozbito, nicméně plánovaný odjezd na Ukrajinu ho ponoukl vyrobit si vlastní, dřevěné. „Byť tu po mně případně něco zbylo.“ Vytvořil několik exemplářů. Na fotografii je právě to, které přenechal katedře didaktiky fyziky MFF UK. Druhé věnoval základní škole v Chrudimi.

Měnit Česko k lepšímu

Po patnácti letech úspěšné kariéry v byznysu změnila směr a vydala se cestou služby. Eva Pavlíková pomohla vybudovat dobrovolnickou organizaci Česko.Digital, dnes stojí za platformou Byro. Vedle toho začala studovat teologii a vážně pomýšlí na to, že se stane farářkou.

TEXT: Helena Zdráhalová
FOTO: Hynek Glos

„Studium teologie se mi doslova vepsalo pod kůži,“ ukazuje mi v parku v pražských Vršovicích Eva Pavlíková. Ve svých třiačtyřiceti letech, poté, co měla za sebou úspěšnou kariéru v byznysu, zkušenost s vlastním podnikáním i práci pro neziskový sektor, se absolventka ČVUT rozhodla, že začne studovat husitskou teologii. Soustředěné studium Bible ji doslova poznamenalo, nechala si totiž vytetovat na levé předloktí symboly, které odkazují k prologu Janova evangelia.

Duchovní symboliku nově nosí vytetovanou i ve svých dlaních.

„Moje spirituální cesta se začala odvíjet před pěti lety. Tehdy mi umíral děda a my jako rodina jsme byli u jeho odchodu až do úplného konce. To byl pro mě velmi silný moment, kdy jsem začala zkoumat aspekty konečnosti. Pak jsem se jako dobrovolnice věnovala paliativní péči, byla jsem v úzkém kontaktu s lidmi, kteří byli na konci cesty, potkala jsem se tváří v tvář se smrtí. K tomu

jsem asi před třemi roky absolvovala devítiměsíční kurz ženského leadershipu, kde jsme procházely formováním osobní mise, a mně z toho vyplynulo, že moje osobní mise je ukazovat cestu k Bohu,“ vysvětlovala, co ji přimělo uvažovat nad studiem teologie.

K výběru Husitské teologické fakulty UK ji nasměřovalo i setkání s farářkou a absolventkou této fakulty Martinou Viktorií Kopeckou, která chválila, jak svobodné prostředí na fakultě panuje.

A to se potvrdilo i Evě Pavlíkové. Po absolvování prvního ročníku kombinovaného studia tak vážně uvažuje nad tím, že druhou polovinu svého života zasvětila farářské službě.

Pomáhat druhým není samozřejmost

Na cestu služby druhým v podstatě nastoupila už před pěti lety, kdy stála u zrodu komunity Česko.Digital. Úkolem této služby, která si vetkla do podtitulu slogan „Skrz jedničky a nuly měníme Česko k lepšímu“, je sdružovat specialisty z oblasti IT, marketingu a projektového řízení, kteří chtějí bezplatně nabídnout své služby veřejné správě nebo neziskovým organizacím. Česko.Digital pomohlo fungování třeba i organizaci Loono, kterou založila absolventka 1. lékařské fakulty UK Kateřina Šédová (dříve Vaccová) a jejímž cílem je vzdělávat veřejnost o důležitosti prevence onkologických a kardiovaskulárních onemocnění.

Eva Pavlíková sice po čtyřech letech z vedoucí pozice Česko.Digital odešla, ale jak říká, udělala to hlavně proto, že cítila, že ona sama i organizace potřebují změnu. „Nejvíc hodnotné na této cestě pro mě bylo potkávat se s lidmi, kteří se rozhodli investovat svůj volný čas do společnosti, a sdílet s nimi to, jak o věcech přemýšlejí, co dělají a jak dobrovolnictví vnímají. Málo se mluví o tom, že dobrovolnictví je velký závazek. Pomáhat druhým není samozřejmá věc, dělat to můžete až potom, kdy se naučíte pomáhat sama sobě, jinak vám hrozí vyhoření,“ podotýká.

Veřejná správa má perspektivu

Vedle toho, že nastoupila ke studiu HTF UK, přidala se také k platformě Byro, jejímž cílem je posouvat českou veřejnou správu k lepšímu. Byro se soustředí nejen na zlepšování pracovních podmínek tuzemských úředníků a úřednic, ale i na pracovní kulturu, organizaci práce nebo fungování managementu ve veřejné správě. Jedním z cílů je také ukázat, že i v práci pro stát a jeho občany se může pro ambiciózního absolventa skrývat perspektivní kariéra. „Vždyť v jakém odvětví máte 10,5 milionů klientů v jeden moment, že?“ podotýká Eva Pavlíková.

„To, co se snažíme změnit, je aby lidé do veřejné správy nastupovali, a zároveň měli po nějaké době možnost růstu. Aby veřejná správa nezneužívala jejich energie a prvotního nadšení. Příběhy, které

často slyším a které mě hrozně štve, jsou o tom, že někdo začne kariéru ve veřejné správě, nabere zkušenosti, které jsou velmi cenné, organizace do něj investuje, pak ho ale nedokáže dostat nahoru. Struktura veřejné správy není dobře nastavená, ve vyšších pozicích je relativně malá fluktuace. Je to prostředí velké mocenské dynamiky, proto se ve své práci hodně soustředíme na střední a vyšší management a podporu jeho práce. Důležité je ale také naslouchat nově přichozím zaměstnancům, přinášejí totiž extrémně cenný nezaujatý pohled z venku. To by měl každý dobrý manažer vědět. Veřejná správa toto ale nedělá a nevnímá,“ upozornila.

Byro pořádá neformální setkání pro pracovníky a pracovnice veřejné správy, mentoringové programy nebo Festival kreativní byrokracie pro sdílení inspirace a dobré praxe. Veškeré tyto iniciativy jsou otevřené i pracovníkům akademické sféry, protože i ti jsou součástí veřejné správy, jak Eva Pavlíková upozorňuje. Letos poprvé Byro uspořádalo také soutěž o Úřednický čin roku, který oceňuje výjimečné počiny lidí, kteří pracují pro český stát a samosprávy.

Propojovat lidi

Eva Pavlíková sama sebe popisuje jako člověka, který ať přijde, kam přijde, tak má tendenci propojovat lidi. A to platí i pro její působení na HTF UK, kde hned spolu s dalšími členy „silného jádra“ začala budovat studentský spolek Kentaur, jehož záměrem je pečovat o zlepšování podmínek studujících v kombinované formě studia nebo vést dialog mezi fakultou, studujícími a Církví československou husitskou.

„Ke studiu jsem nastupovala s tím, že si jdu ověřit, zda by služba mohla být mou cestou. Teď jsem přesvědčená o tom, že moje druhá polovina života bude službě zasvěcená. Od pandemie a v době probíhající války na Ukrajině žije společnost v hodně napjaté situaci, mám tedy pocit, že služba společnosti bude i do budoucna opravdu hodně potřebná. Já už se teď neženu za ničím konkrétním, co bych tady ještě chtěla dokončit. Je možné, že v technologiích, dobrovolnictví nebo ve svojí službě už nic zásadního neudělám. Vnímám ale, že energie, kterou už jsem do svého působení vložila, tady zůstane a společnost na tom bude moci stavět dál.“

Ing. Eva Pavlíková

Vystudovala informační technologie a management na ČVUT, v současné době studuje obor Husitská teologie na HTF UK. Má dlouholeté zkušenosti s prací pro různé korporáty, spolu s partnerem se věnovali podnikání v oblasti e-commerce. V roce 2019 stála u zrodu komunity Česko.Digital, po čtyřech letech z pozice CEO odešla a v současné době se věnuje práci pro platformu Byro zaměřenou na zlepšování pracovních podmínek lidí působících ve veřejné správě. Má dva syny, žije v pražských Vršovicích a patří mezi velké propagátorky využívání husté železniční sítě a mikromobility obecně při cestování po metropoli. V září získala Stříbrnou medaili předsedy Senátu „za odhodlání překonávat setrvačnost.“

Když je účast na misi darem

Projekt ITIBO od června 2005 v jihozápadní Keni zajišťuje pod záštitou nevládní humanitární organizace Adra zdravotní péči a vzdělání tamního zdravotnického personálu. Spoléhá přitom rovněž na lékaře a mediky z Univerzity Karlovy napříč všemi lékařskými fakultami.

TEXT: Marcela Uhlíková FOTO: Dita Smíšková, Filip Otepk

Neopakovatelné zážitky, nové zkušenosti a přátelé, všude přítomná lidskost. Slova, jimiž bez rozmýšlení komentují své působení účastníci humanitárního projektu ITIBO. Ptali jsme se, co účast na projektu v Africe, uprostřed svahů obklopených čajovými plantážemi, dala „našim“ Kateřině Hájkové s Filipem Otepkou (oba 3. LF UK) či Ditě Smíškové (2. LF UK).

Co se vám jako první vybaví, když se řekne ITIBO?

Dita: Vybaví se mi lavička pod stro-
my před akutní ambulancí. Za denního
světla na ní vždy někdo sedí. Pacient,
který čeká na výsledky, novopečená ma-
tka s den starým novorozencem, kterou
přijede na motorce vyzvednout manžel
nebo příbuzní, kteří se obávají o svého
blízkého a neodejdou, dokud jim neřek-
neme, že to bude dobré. Plná čekárna.
Prázdná čekárna, protože do ní právě
vešel kluk s chameleonem na klacku –
místní se jich hrozně bojí! Stres a obavy,
když v noci přivezou těžkého pacienta

a my se ho snažíme zachránit. Veliká ra-
dost, když se to povede... A hlavně Aleš
Bárta, zakladatel a duše celého projektu.

Kateřina: Klid, který by tam člověk
mohl čerpat donekonečna. Někdy ale
i vyčerpání během nočních služeb, kdy
jsme se starali o rodičky nebo pacienty
po otravě. Nyní při zprávách, že v ne-
mocnici již funguje ultrazvuk, na který
se nám během našich přednášek poda-
řilo nasbírat téměř 190 tisíc korun, je
to radost a i trocha pýchy, když vidíme,
co se nám s týmem podařilo dokázat
a jakou vlnu solidarity jsme po příjezdu
kolem sebe rozpoutali.

Filip: Pro mě je to rovněž Aleš Bárta:
nepřestávám obdivovat, že i přes spoustu
mediků, kteří mu prošli rukama, má stá-
le energii a ohromnou chuť předávat dál
své zkušenosti.

**Proč jste se do humanitárního pro-
jektu v Keni zapojili?**

Dita: Vždy jsem toužila poznat rovni-
kovou Afriku, práce v keňské nemocnici
mi přišla jako skvělá příležitost. Jela jsem
jako vedoucí lékařka skupiny mediků

a napoprvé samozřejmě s velkou pokorou
i obavami. Pracovat v Itibu není vždycky
jednoduché, pro lékaře to znamená vy-
stoupit z „komfortní zóny“ vlastní specia-
lizace – já jsem třeba infektolog.

Kateřina: O projektu jsem se dozvěděla
už na střední škole. Byl to jeden z důvo-
dů, proč jsem si ke studiu vybrala právě
naši 3. LF UK. Já měla to štěstí, že jsem
na misi vycestovala se svou praktickou
lékařkou Dejdarovou z Vysokého Mýta.
Moc si vážím její důvěry, protože dobro-
srdečných studentů, kteří by do západní
Keni odjeli dobrovolničit je spousta.

Filip: Byl jsem unešený vyprávěním star-
ších spolužáků; co v Itibu zažili a s čím
se museli na místě popasovat. Od té
doby jsem se pravidelně zajímal o nejno-
vější zprávy z tamní nemocnice a Itibo
mě nepřestávalo fascinovat. Když přišla
nabídka, neváhal jsem.

Co vám mise dala a vzala?

Dita: Dalo mi neopakovatelné zážitky,
radost z práce a plno skvělých přátel.
Hluboký obdiv k místním zdravotníkům.
Pochopení, že být chudý neznamena
být nešťastný. A také, že mám víc, než
opravdu potřebuju, a že samozřejmě
je pomáhat. Možnost pracovat v Itibo mi
ale vzala touhu poznávat jiné světa-
díly než Afriku. Od té doby totiž jezdím
hlavně tam.

Filip: Zážitky z prostředí i mimo ne-
mocnici. Třeba když potkáte děti, jež
v životě neviděly bělocha – ty odvážnější
na nás pokřikovaly *mzungu*, což zname-
ná „běloch či cizinec“. Stáž nám dala ale
neuvěřitelné množství zkušeností: od ve-
dení porodu přes péči o novorozence až
po řešení urgentních situací. Odnášíme
si porozumění. A přejeme té krásné zemi
to nejlepší!

Kateřina: Upřímně, nikdy předtím jsem
nebyla v tak chudé části světa. Silnou
vzpomínku mám na jedno odpoledne,
kdy jsem si před jedním z domků z hlíny
a vlnitého plechu, bez elektřiny či přístu-
pu k pitné vodě uvědomila, že takhle žije
každý pátý člověk na světě. Ani nemusím
rozebírat, jaká vděčnost ve mě utkvěla, že
žiju v Evropě. Moc bych každému přála
se na podobná místa podívat; přerovnění
osobních hodnot je nasnadě. A o co jsem
přišla? O iluze o ženské rovnoprávnosti.
Násilí na ženách jsme, bohužel, poznali

více, než by nám bylo milé. Do nočních
služeb k nám jezdily zmlácené a znásilně-
né ženy vlastními manželi.

**Proč by projekty, jako je ITIBO, měly
existovat?**

Dita: Každý humanitární projekt má
svůj smysl. Konkrétně v Itibu se podaři-
lo vybudovat pro místní komunitu skvělé
zázemí pro poskytování zdravotní péče,
které má na místní poměry mimořádně
vysokou úroveň. Účast lékařů a medi-
ků z Česka je samozřejmě pro projekt
velmi důležitá, ale zároveň je radostné
sledovat, jak se zvyšuje erudice místních
zdravotníků, kteří zvládají stále nároč-
nější zdravotní úkony samostatně. Pro
mediky je práce v Itibo zdrojem cenných
zkušeností a jsem pokaždé nadšená z je-
jich nadšení.

Kateřina a Filip: Důvodů je mnoho. Ať
z pohledu přínosu pro českou stranu,
tak pro Itibo a jeho obyvatele. Keňa se
jako jedna z mála zemí Afriky těší rela-
tivně slušné pozornosti Západu i zbytku
světa. Aleš Bárta však cíleně vybral tuto
oblast, která je i přes rozvoj stále zaosta-
lá. Z tohoto pohledu tedy i malá změna
může velmi pomoci. A to ani nebereme
v potaz, kam se nemocnice už posunula!
Daří se prohlubovat spolupráci s míst-
ním personálem, včetně financování
dalšího vzdělávání. Což výrazně posune
spektrum výkonů, které bude možné
v Itibu provádět: nyní lze jiné výkony
než v lokální anestezii a bez přítomnosti
českých lékařů provést pouze ve vzdále-
nějších nemocnicích. Na ně však místní
často nemají peníze.

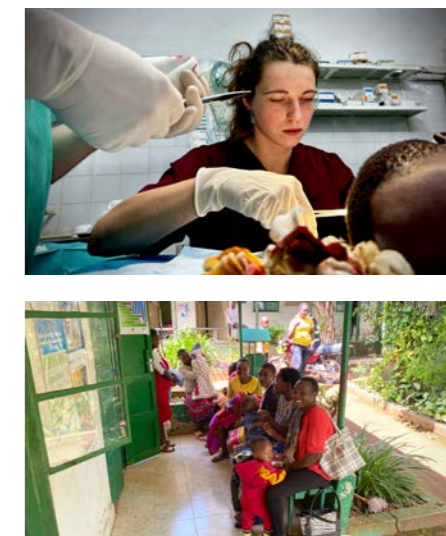
Jak vás tato zkušenost zformovala?

Kateřina a Filip: Nemocnicí prošlo za
sedmáct let více než tisíc mediků a lé-
kařů, z nichž mnohým zkušenost změni-
la život. Pro většinu z nás to znamenalo
první opravdovou týmovou práci. Ta za-
číná okamžikem, kdy k nemocnici dorazí
první pacient na rozhrkané motorce.
Od té chvíle se musíte spojit a fungo-
vat jako sehraný tým. Lékaři už pro vás
nejdou dostupní odborníci, před nimiž
jste měli respekt – nyní jsou to kolego-
vé, s nimiž bojujete o životy pacientů...
Nejzajímavější ale je, jak člověk roste
i po ukončení mise. Nejsme zdaleka je-
diní, kteří po svém příjezdu uspořádali
přednášky napříč republikou, a mohli
tak šířit povědomí o Keni. Většinou bývá
taková iniciativa doplněná o nejrůznější
sbírky a minulý rok se skupince složené
převážně z brněnských studentů poda-
řilo vysbírat základní částku pro koupi
biochemického analyzátoru... Ovšem
účast na misi ITIBO byla hlavně darem
pro nás.

MUDr. Dita Smíšková, Ph.D.
Absolventka 2. LF UK, nyní
lékařka Kliniky infekčních
nemocí 2. LF UK a FNB.
V projektu ITIBO je zapojená
od roku 2014, letos v říjnu se jej
zúčastnila potřetí.

MUC. Kateřina Hájková
Studentka 6. ročníku na
3. LF UK.

MUDr. Filip Otepk
Lékař a absolvent 3. LF UK.

Jako dobrovolník toho zažijete spoustu!

Nejdřív Indie, pak Keňa. Tomáš Hejda ještě na střední škole moc nevěděl, co by chtěl ve svém životě dělat. Pak se ale náhodou dostal jako brigádník do domova pro seniory a obrysy jeho životní cesty se začaly rýsovat. Pomáhat potřebným mu začalo dávat smysl. Nastoupil na Evangelickou teologickou fakultu UK, začal si plnit sny a pomáhat po celém světě.

TEXT: Helena Zdráhalová FOTO: Vladimír Šigut

Když ve čtvrtáku na obchodní škole přemýšlel, co dál, šel se nechat inspirovat i na veletrh Gaudeamus, kde ho zaujala nabídka Evangelické teologické fakulty UK. A protože tehdy brigádníčil v domově pro seniory a tahle práce mu dávala smysl, přirozeně ho oslovil obor Sociální a pastorační práce. Vedle toho, že dlouhodobě vede různé dětské zájmové kroužky a jezdí jako vedoucí na dětské letní tábory, vyzkoušel si práci v různých zařízeních určených potřebným. A loni v červenci vyjel na svou první velkou zahraniční cestu – v Centru Matky Terezy nedaleko Bombaje měsíc pomáhal jako dobrovolník v zařízení, které se stará o zdravotně postižené, sociálně vyloučené muže.

Šachy z papíru

„Fascinovalo mě, jak byli soběstační. Spoustu věcí si obstarávali sami. Byl tam třeba jeden pán bez nohy, zíral jsem, jak chodil po schodech, jak tam pral prádlo i pro ostatní. Naší prací bylo pomáhat jim ve všem, v čem bylo potřeba, třeba právě s praním prádla, kdy jsme špinavé prádlo drhli jenom na kameni a máchali v kýblech,“ se smíchem kroutí hlavou. „Pak jsme vydávali jídlo nebo jsme jim pomáhali udržovat a zlepšovat kognitivní funkce. Hráli jsme s nimi různé hry, jak se to u starších lidí nebo mentálně postižených dělá. Pro jednoho pána jsem dokonce vyrobil šachy z papíru. Pak jsme si dávali skoro každý den partičku.“ S posmáním také vzpomíná, jak ze začátku uháněl sestřičky z místního centra, aby mu hned po příjezdu daly nějakou práci. Jak ale dnes ví, důležité je při takové práci nepřepálit start a nejdřív se aklimatizovat a zpracovat vlastní kulturní šok.

Překvapením pro Tomáše Hejdu bylo, jak ho klienti ihned přijali mezi sebe. „Byl tam třeba jeden pán, který nás chodil každý den objímat, o to těžší pak ale bylo také loučení. Některé z nich si budu pamatovat navždy. Třeba toho pána, se kterým jsem hrával šachy. Byl to chytrý člověk, původně byznysmen z Bombaje, který ale dostal mrtvici a neměl nikoho, kdo by se o něj postaral, proto skončil v tomto centru. Je to hloupá náhoda, v Indii to ale může znamenat konec a absolutní vyloučení. V praxi tam vidíte, jak je Indie opravdu země plná kontrastů,“ zamýšlí se Tomáš a vzpomíná, že v Indii vám může přinést silný zážitek i obyčejná procházka. „V Bombaji jdete po ulici plné mrakodrapů a projíždějících luxusních aut, uprostřed toho okázalého bohatství se na zemi povalují lidé v zuboženém stavu a třeba i s malými dětmi,“ vzpomíná.

Proti ženské obřízce

Zkušenost z Indie byla pro Tomáše tak silným zážitkem, že hned po návratu začal přemýšlet o tom, kam by se vydal příště. A protože snil o tom vidět Viktoriino jezero, volba padla na Keňu. Přes dobrovolnickou organizaci INEX letos v květnu vyjel na východ Afriky, kde pomáhal v organizaci Msichana Empowerment Kuria. „Tato organizace se zaměřuje na boj za ženská práva a proti ženské obřízce nebo dětskému manželství. Jsem rád, že jsem se v podstatě shodou náhod dostal právě tam. Byla to cenná zkušenost,“ podotkl a připomněl,

že vycestovat mohl také díky finanční podpoře Nadačního fondu Věry Třebické-Rivnáčové. Navíc si pobytem v Keni v této organizaci splnil povinnou praxi, kterou musí v rámci studia na ETF UK absolvovat. A také si splnil životní sen – vidět Viktoriino jezero. „Hned druhý den po přiletu do Keni mě naše místní hlavní spojka, což byl perfektní kluk, vzal při západu slunce na jezero na loď. Byl to neuvěřitelný zážitek. Při dobrovolnické práci toho můžete zažít spoustu!“

Podobně jako v Indii i v Keni Tomáš pomáhal se vším, s čím bylo třeba. „S organizací jsme objížděli okolní vesnice a dělali různé osvětové přednášky, pořádali diskuze nebo preventivní programy. Byla to silná zkušenost. Člověk na vlastní oči vidí problémy, se kterými se v Keni potýkají a jak je ohrožuje změna klimatu. Příkladem je střídání ročních období. V Keni je období dešťů, a to znamená, že je všechno pořád mokré. Ženy místo menstruačních pomůcek používají kusy hadrů, které si přepírají. V tom neustálém moku to ale nikdy docela neuschne. I oblečení máte stále mokré, spíte v mokřem... Všude je bahno, přes které se nedostanete ani k lékaři. S tím se pak obzvláště potýkají nemocní nebo těhotné ženy. Když přijde období sucha, všechno pro změnu pokryje tlustá vrstva prachu, špatně se kvůli tomu dýchá. Do toho všeho komunita dívky nutí, aby podstoupily obřízku. Jsem rád, že existují takové organizace, ve které jsme pracovali, protože díky nim se tato problematika dostává víc do povědomí,“ podotýká student.

Tomášovi je dnes jednadvalet let a obě velké cesty vnímá jako velmi silný

a formující životní zážitek. Proto také přemýšlel, kam by se vydal příště. Rád by zamířil do Peru. „Při delším odloučení poznáte, kdo je vám opravdu blízký tady, poznáte novou kulturu a to, jak to funguje jinde ve světě. Já jsem díky tomu přišel na to, jak je Česko krásná a bezpečná země a jak se v ní máme dobře. Když se vrátíte, jste najednou opravdu vděčný za svou postel, v níž se v klidu vyspíte, za to, že nemusíte chodit na suchý záchod a když otočíte kohoutkem, teče vám z něj pitná voda. Člověk si začne považovat svého vlastního života, to je jedna z hlavních věcí, kterou si odnáším. Nežiji v sebeklamu, že chodíme jako dobrovolníci po světě a zachraňujeme ho. Je to především zkušenost pro nás jako pro Evropany, která nám otevírá oči!“

Tomáš Hejda

Třetím rokem studuje bakalářský obor Sociální a pastorační práce na Evangelické teologické fakultě UK. Zkušenosti se sociální prací sbírá již od střední školy, kdy pracoval jako brigádník v domově pro seniory. Během studia na ETF UK si vyzkoušel práci i v dalších zařízeních pro potřebné. Vedle toho vede dětské zájmové kroužky a jezdí s dětmi jako vedoucí na letní tábory. Jako dobrovolník v posledních dvou letech vycestoval pomáhat do Indie a Keni.

Když za vámi zapadnou zamřížované dveře věznice, takzvaný katr, na dlouho si to zapamatujete. Pevně tenhle moment utkvěl v paměti i Pavlu Jägerovi, který do věznice ve Světlé nad Sázavou začal před lety docházet coby kaplan.

TEXT: Jiří Novák FOTO: Michal Novotný

Nejhorší trest? Nebýt s rodinou

„Ten specifický zvuk si přesně pamatuji doteď, v každém v tu chvíli trochu hrkne,“ vypráví nám v útrokách rozsáhlého vězeňského komplexu Pavel Jäger, který byl do farnosti ve Světlé nad Sázavou povolán před šesti lety. Že ale bude poskytovat duchovní útěchu i vězeňkyním, nebylo automatické, natož povinné. Přesvědčil jej až jeden z tehdejších vězeňských kaplanů s tím, že duchovní mezi sebou neměli zástupce katolické církve.

Díky covidu zaměstnancem

Začal tedy jako dobrovolník docházet do věznice jednou za čtrnáct dní na jedno odpoledne, později jednou týdně, pak párkrát na celý den, a nakonec se to výrazně změnilo během covidu. „Jako člověka zvenčí mě dovnitř kvůli zdravotním opatřením logicky nechtěli pouštět, a tak mi nabídli pracovní úvazek, aby vše bylo jednodušší. Nyní je to tak, že ve věznici bývám za měsíc minimálně čtyři celé dny ↪“

a jednou za čas na mě vycházejí nedělní bohoslužby.“

Bohoslužby probíhají v útulné kapli, kterou navrhl architekt a herec David Vávra. Když chtějí odsouzené řešit soukromé záležitosti, podají si žádost k osobnímu setkání, které pak většinou probíhá přímo v celách. „Nejvíce je trápí, že nemohou být s rodinami a dětmi. I mladé bezdětné ženy tvářící se bezstarostně zjihnou ve chvíli, kdy se něco stane rodičům. Tehdy dojde k jakémusi prozření a ony si uvědomí, co špatného provedly, jelikož to neovlivnilo jen je a oběť jejich činu, ale i lidi okolo, kterým najednou nemohou pomoci. Okamžiky, kdy musíte pohrbit rodiče nebo vedete dítě poprvé do školy, můžete zažít jen jednou za život.“

Věznice s ostrahou Světlá nad Sázavou

V provozu od roku 2000, přes 900 vězeňkyň, přes 300 zaměstnanců. Trest zde vykonávají odsouzené ženy v odděleních s ostrahou s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení a v oddělení se zvýšenou ostrahou. Výjimečná je věznice tím, že jsou zde i matky s dětmi.

U kaplana také odsouzené často hledají pochopení pro to, co je do výkonu trestu přivedlo. „Mají potřebu vysvětlovat, proč vlastně provedly to, co provedly, a nabízejí všelijaké zdůvodnění. Takhle zkrátka funguje naše svědomí, tak uvažujeme naprosto všichni, to není jen záležitost odsouzených. U nich jsem ale často postřehl, že ani pořádně nevědí, proč se tak zachovaly. Od toho ale máme ve

věznici terapie s odborníky a psychology, kteří jim pomáhají porozumět sobě a tomu, jak se chovají,“ říká Jäger.

„Ode mne také chtějí slyšet: ano, udělala jste chybu, máte toho spoustu na svědomí, ale Bůh a společnost s vámi i nadále počítají. Stále ve vás vidíme nějakou naději. Je to vlastně taková forma rozhrěšení. Potřebují slyšet, že nad nimi ostatní nezlomili hůl, že o ně má společnost stále zájem a že má smysl pracovat na svém zlepšení. O tom přece vyprávějí biblické příběhy. Pomáhá tomu i modlitba, ve které se obracíme k Bohu a prosíme o odpuštění a odvahu ke změně,“ vysvětluje kaplan, jenž si často vyslechne i stížnosti odsouzených.

Někdy nelze jen tiše přihlížet

„Rozhovor se mnou není zpověď v církevním slova smyslu. Nicméně se jedná o osobní rozhovor, jehož obsah nikomu nepředám, stejně jako moji dva kolegové,“ zdůrazňuje. Obezřetně je třeba přistupovat k záležitostem, které by mohly ohrozit něčí bezpečnost. „Nikdy se mi to nestalo, ale pokud by se mi někdo svěřil s tím, že se někomu ubližuje, tak je záhodno to řešit. Je v tom ale velké vnitřní napětí: nemohu o tom mluvit, stejně jako nemohu jen tiše přihlížet s výmluvou na zpovědní tajemství.“

Součástí kaplanské práce je i postpenitenciární (následná a systematická) péče – péče pro osoby propuštěné z výkonu trestu. „Po propuštění z trestu logicky končí jakýkoliv kontakt s námi. Ale stát si uvědomuje, že když jim pomůžeme postavit se na vlastní nohy, tak se k nám znovu nevrátí. Kaplani, kteří slouží ve věznicích i vlastních farnostech, propojují tyto dva světy. Je pro nás o něco přirozenější provázet propuštěné i nadále, když nás samy vyhledají,“ vysvětluje Jäger. Nedávno tak jedné propuš-

Mgr. Pavel Jäger

Absolvent teologie na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Jako farář působil na několika farnostech, od roku 2018 působí ve Světlé nad Sázavou, kde na částečný úvazek pracuje i v místní věznici pro ženy. Spravuje mimo jiné i farnost v Číhošti, proslulou kvůli takzvanému číhošťskému zázraku a mučednické smrti faráře Toufara. Kromě toho propuštěným odsouzeným pomáhá se začleněním do normálního života a angažuje se v organizacích pomáhajících rodičům, kteří zažili ztrátu nenarozeného dítěte.

Je stále nablízku akademickému prostředí – s několika studenty připravili ve farnosti na konci prosince 2023 modlitební vzpomínku na všechny nevinné a zdrčené po útoku na FF UK. Volného času mu moc nezbyvá. „Jsem otrokem vlastního kalendáře, i když vím, že odpočinek je důležitý a posvátný, a všem lidem okolo to i vyprávím. Chce to volný čas, pravidelný spánek, dobré jídlo a příjemné přátele. A pak snad bude i zdravá mysl. Zatím to není z mé strany úplně vzorové. Ale pracuji na tom.“

těné vězeňkyni pomáhal se stěhováním nebo orientací v tom, jak zažádat o různé příspěvky od státu, jak splácet dluhy nebo platit za bydlení a služby.

Teologie místo programování

Cesta Pavla Jägera ke službě v církvi přitom byla poměrně klikatá, klidně z něj dnes mohl být programátor. Chodil na střední průmyslovou školu elektrotechnickou v Dobrušce a měl podanou přihlášku ke studiu informatiky na vysoké škole. Jako chlapec s křesťanskými kořeny na střední škole trávil volný čas mimo internát i návštěvami kostela, kde se potkal s inspirativními lidmi. A seznámil se i s tamním panem farářem.

„A ten přišel s nápadem, zda bych nechtěl zkoušet studium teologie a souběžně s tím se připravovat na službu kněze. Z teologického studia jsem měl respekt a po maturitě jsem ani pořádně nevěděl, co to znamená být farářem. Vlastní studium mi nakonec docela šlo, ale příprava na kněžství se řídila jinými pravidly. Každý rok jsem měl svoje původní nesmělé rozhodnutí přehodnocovat. A já to opravdu rozmyslel. Teprve zhruba v polovině studia a pobytu v semináři už jsem věděl, co chci, a šel jsem si za tím,“ vzpomíná absolvent Katolické teologické fakulty UK.

Po vysvěcení bývá každý kněz poslán do určené farnosti „na zkušenou“, působí oficiálně jako farní vikář, v podstatě pomocník faráře. Jäger byl poslán do Kutné Hory, následovalo Nové Město nad Metují, Kopidlo a Seč u známé přehrady. „Bydlel jsem v obci Hoješín se stovkou obyvatel a působil ve čtyřech dalších farnostech. Díky tomu, že jde o turistickou oblast, mělo to vše poněkud atypický ráz. Každý týden byli v kostele úplně jiní lidé podle toho, jak se střídali rekreatanti. A přišli natěšení na to, co je čeká. Byli na dovolené, a tak prožívali jiné starosti než starousedlíci. Chtěli si hlavně odpočnout.“

Toufar jako marketingový tahák?

Před šesti lety byl Jäger povolán do Světlé nad Sázavou, kde je jeho hlavním sídlem děkanský kostel sv. Václava, ale spravuje i farní kostel Nanebevzetí Panny Marie v nedaleké Číhošti. Ten se stal slavným kvůli mučednické smrti faráře Josefa Toufara, kterého příslušníci StB (Státní bezpečnosti) v roce 1950 umučili k smrti kvůli takzvanému číhošťskému zázraku, kdy se při jednom z jeho kázání údajně začal pohybovat křížek nad oltářem. „Jezdí sem spousta návštěvníků; od školních exkurzí, aby se jim přiblížila atmosféra 50. let, až po autobusy z různých farností, kteří v Josefu Toufarovi vidí mučedníka minulé doby. Je to tak trochu rodící se poutní místo, a díky tomu tady trávím mnohonásobně víc času než ve srovnatelných farnostech,“ konstatuje Jäger.

„My neděláme žádnou reklamu, lidé sem jezdí spontánně. Někteří nás sice občas popichují, abychom zkusili nějaký turistický marketing, ale mně to přijde zbytečné. Třetí adventní neděle máme výročí události s křížkem, kdy přijede nějaký host na besedu, podobná akce je na konci února při výročí Toufarova úmrtí. A pak si ještě v létě připomínáme Toufarovo narození. Navíc tu máme párkrát do roka malé koncerty nebo přednášky. Snažím se to s tou nabídkou nepřehánět. Jednak na to nemáme lidské síly, a za druhé by byla škoda, kdybychom tohle místo změnili na poutovou atrakci,“ uzavírá Pavel Jäger.

Člověk jako zbraň

Proč se některé skupiny společnosti radikalizují, a jiné nikoliv? Proč lidé podléhají informačním manipulacím a podřívají stabilitu jinak relativně fungujícího státu, ve kterém žijí? Odpovědi na tyto otázky hledá Markéta Kocmanová z Fakulty sociálních věd UK mezi konkrétními lidmi. Výsledky výzkumů pak mohou hrát zásadní roli při nastavování opatření pro bezpečnější život.

TEXT: Helena Zdráhalová FOTO: Hynek Glos

V červnu jste obhájila dizertační práci, ve které jste se zabývala neobvyklým tématem v bezpečnostních studích – proč Romové odolávají radikalizaci. Co vás přivedlo k ústřední myšlence vašeho výzkumu?

Než jsem nastoupila na doktorát, narazila jsem na literaturu, která se týkala faktorů, jež vedou k džihádismu a radikalizaci muslimů v západních zemích. Tehdy mě napadlo, proč nemáme žádné romské teroristy, i když také trpí diskriminací, odcizením, sociálním vyloučením, stigmatizací či nedostatkem socioekonomických příležitostí, což jsou silné faktory, které vedou jednotlivce i skupiny k radikalizaci. Probírala jsem to s profesorem Emilem Aslanem z Katedry bezpečnostních studií FSV UK, kterého tato myšlenka velmi zaujala, a tak se v roce 2019 zrodilo téma mé dizertace.

Do bezpečnostních studií jste tímto přinesla docela převratný úhel pohledu na věc...

Výzkum v bezpečnostní oblasti se většinou soustřeďuje na rizikové faktory a hrozby. Daleko menší pozornost se věnuje tomu, proč lidé „něco nedělají“, jaké jsou ochranné faktory. Až zhruba v posledních pěti letech se například v oblasti kriminologie, která je se studií radikalizace propojená, začíná objevovat důraz na studium těchto faktorů.

Proč je to důležité, si můžeme ukázat na příkladu střelce z Filozofické fakulty UK. Vycházím

tedy jen z veřejně dostupných informací o něm, ale i v nich jsem viděla celou řadu rizikových faktorů, které se s jeho osobností pojily. Nikdo je ale dlouhodobě nebral v potaz, nikdo nevyhodnotil to, že je potřeba s tímto konkrétním člověkem nějak pracovat. Když ale budete vědět, co člověka proti radikalizaci chrání, budete také moci zavést účinná preventivní opatření, kterými vzniku rizikové situace můžete zabránit.

Váš výzkum vás nakonec dovedl až na Balkán.

Když jsem se rozhodla, že budu studovat to, proč se Romové neradikalizují, věděla jsem, že nejlepší výzkumná metoda bude sběr dat v terénu, že musím mluvit s lidmi. Dostala jsem se do romských komunit v Srbsku, na Slovensku, v České republice a částečně i ve Velké Británii. Po roce výzkumu jsem objevila malou skupinku Romů, kteří patřili do komunity válečných uprchlíků z Kosova, v Srbsku konvertovali k saláfismu a nakonec se radikalizovali, přidali se k Islámskému státu a odcestovali na Blízký východ. Trošku to nabouralo mou hypotézu o tom, že Romové se neradikalizují, ale toto byla skutečně malá a velmi specifická skupinka lidí. Při svém výzkumu jsem se dostala do romských muslimských i ortodoxních komunit a radikalizaci tam nikdo nepodléhal, i když v některých případech tam lidé žili v opravdu strašných podmínkách sociálního vyloučení.

Proč jsou tedy Romové tak odolní vůči radikalizaci?

Zajímali mě Romové jako skupina, nikoliv jednotlivci, i když jsem si vědomá různorodosti komunity. Na základě výzkumu jsem identifikovala pět faktorů, které je před radikalizací chrání.

Nejsilnějším faktorem je to, co se do češtiny překládá jako „náležení“, tedy pocit že někam patří, že jsou členy komunity, která je přijímá, což je základní lidská potřeba. Mezi Romy funguje silná vnitroskupinová solidarita, jsou málokdy osamělí. Pocit, že je každý jednotlivec přijímaný a že jsou s ním ostatní členové komunity solidární, je naprosto zásadní. Je to ten nejdůležitější ochranný faktor, který, ať se podíváte na pachatele, jako byli masoví střílci z USA, Anders Breivik v Norsku nebo útočník z FF UK, necítí. Důležité je k tomu dodat, že předpoklad k tomu, že se jedinec bude radikalizovat, často vzniká už v raném dětství.

Dalším faktorem, který Romy před radikalizací chrání, a který se opakovaně objevoval v rozhovorech s nimi, je jejich fragmentace a neschopnost sjednotit se k prosazování společného cíle, což oslabuje jejich takticko-operační a strategické schopnosti.

Třetí faktor je vyhýbání se konfliktu. Když eskaluje nějaká situace, Romové mají tendenci se konfliktu vyhýbat proto, aby neohrozili rodinu, která je pro ně zdrojem přežití.

To se pojí také s tématem odpuštění. Tyto pocity a mechanismy známe z každodenního života. Když chceme s někým žít a pokračovat v tom, tak mu musíme umět i odpustit, pokud nám nějak ublíží. Pro Romy je primární motivací k odpuštění to, že nedokážou žít s nenávistí. V bezpečnostní politice je to, že začnu rozumět motivaci viníka, naprosto

zásadní. Porozuměním a následnou omluvou se postupně s viníkem obnovují vztahy, až dojde k úplnému odpuštění a vztahy se vrátí do normálu.

Jako přidružená členka jsem zapojená do výzkumu profesora Arie Kruglanského na University of Maryland zaměřeném na dynamiku konfliktu mezi Izraelem a teroristy z Hamásu. Výsledky experimentálních studií, na kterých tým pracuje, ukazují, že lidé mají tendenci být daleko agresivnější, když nerozumí situaci nebo tomu, proč někdo něco udělal. Když to takto popíšu, zdá se to strašně jednoduché, ale má to obrovskou implikaci pro jakoukoliv bezpečnostní prevenci prostřednictvím strategické komunikace.

A další ochranné faktory jsou jaké?

Další jsem nazvala komplexní flexibilitou. Souvisí s emocemi, s adaptabilitou a vnímáním času. Romové jsou otevření, dávají najevo emoce, což má obrovský psychohygienický efekt. Když v sobě budete emoce dusit, může to mít fatální následky. Spojené je to i s tím, že Romové jinak prožívají čas, žijí více v přítomném okamžiku. Když sprádáte plány na teroristický útok nebo se chcete někomu pomstít, potřebuje to nějaký čas, aby nenávist a agrese zakořenily.

Posledním faktorem je adaptabilita, která souvisí se schopností přizpůsobit se situaci, a také kognitivní flexibilita, kdy si Romové například z náboženských ideologií vybírají to, co vyhovuje potřebám jejich kultury, a nepodléhají tak dogmatismu.

Jak přenést faktory, které chrání romskou komunitu, i na jiné skupiny lidí?

To je otázka za milion dolarů. Faktory, které jsem identifikovala, jsou omezeně v nějaké míře už apli-

kované. Přenést úplně se ale nedají. Je to ovlivněné socioekonomickým systémem pozdně-konzumního kapitalismu. Už poměrně dávné výzkumy ukazují, že tento systém narušuje společenskou soudržnost a nutí lidi chovat se jako trh, tedy kompetitivně. Pro bezpečnost tento vysoce individualizovaný systém není ideální.

Na místní úrovni se ale něco dělat dá. A dá se něco udělat i na školách. Ideálně už v těch mateřských by měla být zavedena sociální a osobnostní výchova, kterou by vyučovali profesionální učitelé se sebezkušenostním výcvikem. Měli by děti učit, jak fungovat v komunitě a jak pracovat s emocemi. Z osobnostní nezralosti totiž pramení veškeré zlo. Je hezké hlásat, že budete podporovat rodiny, dostat se ale musíte až ke kvalitě vztahů v rodinách. Lidé se nejdřív musejí naučit pracovat sami se sebou, na svém vlastním růstu, aby mohli vytvářet zdravé prostředí pro další generace, které nebudou tak zatížené traumatickými rodinnými vztahy.

V tomto směru by se mělo angažovat i ministerstvo obrany. Myslím, že by mělo podpořit navýšení kapacit psychologů i psychiatrů. Samozřejmě je potřeba mít armádu skvěle vybavenou moderními a spolehlivými zbraněmi, ale investovat musíte i do lidí, protože informační válka je opřená o využívání lidí. Člověk je tím nejcennějším, co každá země má, ale zároveň je to její nejslabší článek. Systém péče o duševní zdraví je z hlediska informační obrany kritickou infrastrukturou už nyní.

Výsledky výzkumu jste využila už i v konkrétní situaci, kdy jste se obrátila na vládní zmocněnkyni pro záležitosti romské menšiny Lucii Fukovou i na ministerstvo vnitra a aktivně se zapojila do deeskalace napětí mezi Romy a Ukrajinci. K němu došlo loni po incidentu v Brně, při němž na následky pobodání zemřel mladý Rom. Ukrajinský občan byl pak souzen za zabití a ublížení na zdraví, obvinění byl později zproštěn. Než k rozsudku ale došlo, napětí mezi komunitami rostlo...

Díky svému výzkumu jsem viděla naprosto konkrétní kroky, které je třeba učinit, aby se násilí nestupňovalo. Potenciál pro eskalaci násilí byl v tomto případě obrovský. Hrozilo, že se to zvrhne v etnický konflikt většího rozsahu, do kterého se pak můžou zapojit extremističtější orientované skupiny. Dá se předpokládat, že do rozdmýchání konfliktu zasahoval vliv cizích mocností, mohlo se to vyvinout směrem, který by společnost uvedl do chaosu a násilí.

Tehdy už se také začala rodit myšlenka na váš nový výzkumný záměr. V červenci jste uspěla se svou Laboratoří pro kognitivní bezpečnost v univerzitní soutěži Primus pro perspektivní vědce a vědkyně.

Když se tady začali někteří Romové mobilizovat k násilí, říkala jsem si, že v tom možná hrají roli ještě další vlivy, jako například nepřátelské opera-

ce. Zajímá mě, proč lidé podléhají informačním manipulacím. Chtěla bych proto propojit oblast informačního válčení s radikalizací a identifikovat faktory, které člověka vůči těmto fenoménům činí odolného. Je to velká výzva. Chci zmapovat terén, a to nejen v České republice a na Slovensku, zajímá mě opět například Balkán, který je laboratoří vlivu.

Chci jít zase za lidmi. Chci hledat příčiny toho, co člověka vede k tomu jít proti vlastnímu státu, proč se nechává nějakým způsobem zmanipulovat. Zajímá mě, jak se využívají slabiny lidí a jak se pracuje v informačních kampaních s pravdou, kdy se nevyužívají lži, ale pravda, která se jen nějakým způsobem nasměruje, aby tala do živého. Chci popsat to, jak se z lidí dělají zbraně. Říkám tomu efekt kulečnickové koule, to znamená, že se do něčeho jen lehce cvrnkne, což uvede do pohybu něco absolutně nepředvídatelného a může to mít šílené bezpečnostní konsekvence.

Chci opět hledat faktory odolnosti. V době krizí, jako byly střelba na FF UK nebo zářijové povodně, je vidět, že naše společnost má obrovský potenciál a dokáže se semknout. Na druhou stranu jsou v společnosti lidé, kteří jsou proti systému a klidně by ho celý pohřbili, protože se cítí odstrčení. A nesouvisí to se socioekonomickým statusem ani se vzděláním. Loajalita občanů vůči státu by neměla být bezbřehá. Člověk má protestovat, aby se stát posouval. Neměl by se ale dostat až do fáze, kdy vlastní stát poškozují, třebaže se svých práv může domoci i bez podřívání národní bezpečnosti.

Studia radikalizace je strašně široký interdisciplinární a fascinující obor, který miluji, zároveň je to ale hrozně temné, když vidíte, kolik by toho bylo třeba dělat. Co mě nejvíc zneklidňuje, a o čem mluvím například i ředitel Bezpečnostní informační služby, je to, že jsme skutečně v nejhorší bezpečnostní situaci od konce druhé světové války. A i když tehdy ještě neexistovala studia radikalizace tak, jak se zformovala po II. září 2001, už několik let si říkám, že z pohledu mého oboru společnost před vypuknutím války musela vypadat tak, jak vypadá i teď.

Mgr. Markéta Kocmanová, Ph.D.

Absolventka Fakulty sociálních věd UK, kde obhájila dizertaci s názvem *Why the Romani Make no Terrorists* a kterou nyní připravuje k vydání. Zabývá se teoretickými aspekty radikalizace i praktickými opatřeními v této oblasti v evropských i mimoevropských zemích. Díky získání Fulbrightova stipendia pobývala na University of Maryland v USA, kde se zapojila do výzkumného týmu sociálního psychologa profesora Arie W. Kruglanského, který se věnuje studiu terorismu. V současné době působí na Institutu politologických studií FSV UK a pracuje na svém projektu *Laboratoř pro kognitivní bezpečnost*, se kterým uspěla v soutěži UK Primus. V září získala Cenu vlády za mimořádné výsledky ve vědě a výzkumu.

Biomedicínské centrum Lékařské fakulty v Plzni UK oslavilo desáté narozeniny. Profesor Jaroslav Hrabák je nejen tamním pedagogem, ale od počátku centra i jeho manažerem, který si „odbíhá“ k vědecké práci do Laboratoře antibiotické resistance a aplikací hmotnostní spektrometrie v mikrobiologii. A v Nasavrkách navíc vyučuje budoucí včelaře.

TEXT: Marcela Uhlíková

FOTO: Michal Novotný, Kateřina Budínová

Od včel k medicíně

Na otázku, zda má někdy pocit, že mu uletěly včely, sympatický vědec-včelař bleskově vystřelil: „Na konferencích! To proto, že se snažíme držet krok s aktuálním vývojem a někdy jej snad i udávat.“ A prý někdy i při výchově dcer: „Nastavit pravidla, aby měly přiměřeně volnosti, je někdy přetěžké...“ Dcerky má pan profesor dvě a – jak tvrdí – nikdy jim nebude „vnucovat“ svou profesi. K té univerzitní si přibral i dvacet včelstev.

Po vzoru včel, letíme pěkně popořádku, vždyť cesta Jaroslava Hrabáka na medicínu vedla přes včely. S nadsázkou tvrdí, že se u včel narodil: „Od pradědečka jsme v rodině včelařili všichni. A i když jsem se tomu bránil, stejně jsem se neubráníl,“ říká profesor Hrabák, jenž včely zdědil ze dne na den v patnácti letech po dědečkovi, který se ocitl s kýlou v nemocnici.

Hrabákovým celoživotním hnacím motorem je touha po poznání. „U včel mě zaujaly jejich nemoci. Zaměřil jsem se právě na ně, chtěl jsem je umět vymýtit. Nejprve si mě získala *varoáza* – nemoc, kterou způsobují roztoči, a později mor včelího plodu, ten mají na svědomí bakterie,“ mapuje mezníky počátku své profesní kariéry. Jeho první vysokoškolskou volbou byla však biomechanika a lékařské inženýrství na Fakultě aplikovaných věd Západočeské univerzity. Když se ohlížel po tématu pro svoji diplomku, v níž by mohl uplatnit posedlost včelařstvím, našlo se. V Ústavu mikrobiologie se přes profesorku Alenu Tomšíkovou dostal jak k včelím patogenům, tak i dalším, pro změnu už i lékařským tématům. V doktorském studiu lékařské mikrobiologie pak pokračoval dál na Karlovce, na plzeňské medicíně.

Se štěstím na vyučující

„Vždy jsem měl štěstí na pedagogy, a to jak v tuzemsku, tak v Americe, kam jsem odjel na stáž, abych se zdokonalil v klinické mikrobiologii. Třeba na svou vedoucí, doktorku Tamaru Bergrovou, která mě na cestu do laboratoře ve Státech vybavila dobrozdáním o potřebě řešení rezistencí na gram-

negativní bakterie, jež mohou způsobovat velice těžké infekce. No a po návratu jsem mohl spolupracovat s mikrobioložkou Pavlou Urbáškovou, tehdejší šéfkou Národní referenční laboratoře pro antibiotika. Přiznávám, byl jsem zkrátka totálně vědecky „polapen“,“ přibližuje. A dodává s úsměvem: „Jsem rád, že má cesta nebyla přímočará!“

Velkým impulzem se pro vědce z Plzně stala Cena Neuron pro nadějně vědce a Cena města Plzně (shodně je obdržel v roce 2015): „Věda vám nabízí neskutečná dobrodružství, je úžasná a nepřestává mě bavit, umožňuje mi kráčet neprošlapnými cestami. Proto si stále – i přes všechny ostatní pracovní aktivity – nehodlám možnost práce v laboratoři nechat vzít,“ říká muž, který nesmírně rád předává své zkušenosti mladším kolegům, studentům. A to právě v rámci působení v Biomedicínském centru LFP UK, letos v říjnu již desetiletém.

Biomedicínské centrum slaví

Než v roce 2014 zahájilo činnost, byl výzkum na LFP UK poměrně roztrášený; odehrával se na řadě ústavů a klinik. Existence centra ovšem přinesla nejen centralizaci výzkumu, ale především patřičné prostorové a přístrojové vybavení. „Rokem 2014 fakulta zaznamenala nárůst v počtu vysoce hodnocených odborných publikací. Dokonce jich rok od roku neustále přibývá,“ oprávněně se chlubí manažer centra. Kupříkladu loni, v roce 2023, vzešlo z plzeňské instituce kolem 150 publikací a hned tři čtvrtiny z nich se ocitlo v hodnocení v kvartilu Q1 či Q2 – a většinu z nich zveřejnily ty nejprestižnější vědecké časopisy.

S „biomedcentrem“ to ale nebylo vždy růžové. Třeba když se ministerstvo školství rozhodlo nepokračovat v podpoře formou Národního programu udržitelnosti (NPU), jenž pokrýval zhruba polovinu nákladů na jeho roční činnost. „Situaci se podařilo vyřešit díky výjimečným vztahům a sounáležitosti vedení fakulty a částečnou ekonomickou soběstačností. Naštěstí nedošlo k rušení týmů,“ poodhaluje profesor Hrabák jednu z náročnějších etap. Pochvaluje si, že centrum je úspěšné i co do počtu získaných projektů. Významnému vědeckému pracovišti se spolu s financemi podařilo v rámci jednoho z projektů získat i světového odborníka Kariho Hemminkho (ERA Chair) do čela Laboratoře translační genomiky nádorových onemocnění.

Vše nejlepší, lidi i peníze

Co asi oslavenci popřát? V prvé řadě, jak jinak, potřebné finance: „Kéž by se nám stále dařilo mít peníze na provoz, aby nikdo ze zaměstnanců nebyl vystaven existenčním problémům a nemusel řešit svou ekonomickou jistotu! Jedině pak mohou mít prostor a energii pro práci a šanci stát se špičkovými ve svém oboru,“ má Jaroslav Hrabák jasno. A hned dodává další klíčovou věc: „Centru bych přál spoustu lidí, kteří svou práci budou dělat s nadšením.“

Co vlastně musí umět manažer úspěšné výzkumné instituce? V případě Plzně je to podle Hrabáka v prvé řadě sehranost tandemu: v němž on – manažer řeší širokou paletu úkolů spolu s profesorem Milanem Štenglem, vědeckým ředitelem. Oceňuje též skvělou spolupráci s projektovým oddělením fakulty. Instituce by ovšem jen stěží prosperovala, pokud by ji řídil člověk neznalý ekonomických aspektů medicínského výzkumu. Část práce plzeňského centra totiž tvoří i smluvní výzkum. „Firmy by rády vydělávaly na našem výzkumu. Bylo zapotřebí naučit je i sebe umět si říci o odměnu za odvedenou práci,“ glosuje součinnost s úsměvem.

Sympatické na centru LFP UK je rozhodně i to, že se „nebojí“ angažovat do výzkumu ještě „nedodělané“ lékaře, mediky. Jako Marka Brousila, vítěze českého finále soutěže FameLab 2023, který se „svými“ játry (tříminutové vystoupení nazval *Zpravená játra*) zabodoval i ve světovém finále. „Naši studenti sice nemají za úkol psát diplomky, leč jsou motivováni především kredity. Když se navíc prokáží praxí v rámci kvalitního výzkumu, mají po studiu širší možnosti a větší šanci na získání pozice dle vlastních představ,“ líčí šéf centra.

Včely jako inspirace

A koho si myslí, že je snažší vyučovat: budoucí lékaře, či včelaře? „U mediků, vzhledem k jejich věku, je možná těžší motivovat je a ukázat jim krásu oboru. Aby zkrátka neviděli jen to biflování ke zkouškám, z čehož pak devadesát procent stejně zapomenou... Naopak včelařům motivace nechybí. Ovšem jejich věková i profesní skladba je velice různorodá – od dvacetiletých vyučenců po profesory kme-

ty –, proto je těžší nalézt optimální skladbu výuky.“

Nezeptat se, zda mají medicína a včely (kromě nezbytné píle) ještě něco společné, by ani nešlo: „Řešíme analýzu bakteriálních polysacharidů, tedy molekul cukru na stěně buňky; využilo by se toho pro rychlou diagnostiku infekcí z klinického materiálu, třeba z moči. No a já se inspiroval u včel: analýzou cukrů z medu. Tudíž metody, které jsme vyvinuli – aktuálně jsme dokonce obdrželi i národní patent – se částečně prolínají,“ vysvětluje profesor.

Dalším okruhem jeho výzkumného zájmu jsou navíc antibiotika a rezistence na nich, velké téma. „Pro mnoho lidí na světě – v Indii, Africe, Jižní Americe – jsou z finančních důvodů antibiotika nedostupná. Je nutné najít alternativní cesty. A právě některé včelí produkty s prokazatelnými protizánětlivými účinky hrají důležitou roli,“ avizuje Jaroslav Hrabák.

prof. Ing. Jaroslav Hrabák, Ph.D.

Pochází z Radnic nedaleko Plzně. Po maturitě na SPŠ elektrotechnické vystudoval biomechaniku a lékařské inženýrství na Fakultě aplikovaných věd Západočeské univerzity. Doktorské studium lékařské mikrobiologie absolvoval na LFP UK, v oboru se habilitoval a byl jmenován profesorem 1. LF UK. Od roku 2014, kdy bylo otevřeno Biomedicínské centrum LFP UK, stojí v jeho čele. Od manažerské práce si k vědě „odskakuje“ do Laboratoře antibiotické rezistence a aplikací hmotnostní spektrometrie v mikrobiologii. Je rovněž pedagogem ve Včelařském vzdělávacím centru SOU včelařského v Nasavrkách. Během stáže v USA v nemocnicích spadajících pod Yale University se začal zabývat rezistencí gramnegativních bakterií na antibiotika. V tomto výzkumu dále pokračoval během postdoku v týmu Marka Gniadkowského z Národního ústavu léků ve Varšavě, od něhož se naučil, že každý výzkum musí mít mezinárodní přesah. Roku 2015 obdržel Cenu Neuron pro mladé vědce i Cenu města Plzně za rozpoznávání panrezistentních bakterií, jehož přínosem je zvýšení šancí pacientů na přežití.

Doktorka, jež ctí a slyší krásu

Zkušenosti získává na nejprestižnějších pracovištích Evropy i Ameriky. Ale ještě dříve, než se Pavla Tichá po studiích medicíny na 2. LF UK stala expertkou na plastickou a rekonstrukční chirurgii, absolvovala školy umělecké... Je tudíž doktorkou-klavíristkou.

TEXT: Marcela Uhlíková FOTO: Hynek Glos, archiv

Ve svém aktuálním výzkumu se Pavla Tichá věnuje pacientkám po mastektomii; za studii zaměřenou na objektivní a subjektivní faktory v hodnocení výsledků rekonstrukce prsu obdržela letos Bolzanovu cenu Univerzity Karlovy, která je udělována za mimořádně objevené práce s vynikajícím tvůrčím obsahem a interdisciplinárním přesahem. A ten Pavla jistě má.

Medicína jako životní výzva

„Mé hudební směřování bylo dáno rodinným zázemím, rodiče jsou profesionální muzikanti. To, že budu hrát na klavír, bylo od malička samozřejmostí,“ líčí usměvavá tmavovláška. A medicína? „Ta mi dávala smysl. Měla jsem pocit, že mi v životě ‚něco‘ chybí. Při rozhodování má u mě hlavní slovo intuice. Důležité jsou pro mě výzvy, které mi život přináší,“ vysvětluje.

Když jste klavírní virtuoskou, pak jsou vaše prsty pro mikrochirurgii značka ideál, napadne každého. Je tomu tak? „Je sice pravda, že hra na hudební nástroj pomůže rozvinout koordinaci a jemnou motoriku. Ale podle mě je důležitější, že rozvíjí kreativitu, představivost a smysl pro formu – a ty uplatníte jak v umění, tak ve výzkumu i klinice. Tím mi hra na klavír pomohla, v tom vidím výhodu. Způsob, jakým uchopíte a formulujete své výsledky, je nesmírně důležitý: je potřeba vidět v množství dat to podstatné a inovativní, umět vystavět příběh a srozumitelně jej předat odborné veřejnosti,“ zamýšlí se žena, která svoje šikovné ruce nemá pojištěné. A obratem cituje s úsměvem slova svého uměleckého učitele, profesora Eugena Indjice z pařížské *Schola Cantorum*: „Kdo si pojistí ruce, ten pak upadne na hlavu.“

„Nejvíce mi vyhovuje, když si můžu den organizovat sama, což na klinice není úplně možné, ale ráda bych,“ říká maminka tříleté dcery. Letos se Pavla Tichá vydala sbírat opět zkušenosti za oceán: i na slavný Stanford.

Ceny, které motivují k práci

S čerstvě udělenou Bolzanovou cenou UK získala i Cenu ministra školství pro vynikající studenty a absolventy doktorských programů. Obě ceny prý mají pro Pavlu Tichou význam především motivační; ráda by pokračovala ve výzkumu rekonstrukce prsu, čemuž se během doktorského studia věnovala. „Vedle délky života se dnes do popředí zájmu lékařů dostává i subjektivní hodnocení pacientů, jak kvalitně se jim po operaci žije. Platí to zvláště v oblasti plastické a rekonstrukční chirurgie, kde je řada výkonů prováděna právě s cílem zlepšit kvalitu života pacienta,“ přibližuje lékařka. V rámci svého doktorského studia sledovala ženy, které kvůli karcinomu prsu přišly o ňadro, které jim bylo následně zrekonstruováno. Posuzovala výsledky tří základních typů rekonstrukce: implantátem, vlastní tkání či jejich kombinací: „Každá metoda má své výhody i nevýhody. A nás zajímalo subjektivní hodnocení žen, jak jsou s rekonstrukcí spokojené a jak se jim po ní žije, ve srovnání s objektivními daty. A víte, co je zajímavé? Že objektivní a subjektivní ukazatele se nemusí vždy sejít!“

Své dovednosti v klinickém výzkumu nadále prohlubuje; v současnosti studuje postgraduální Harvard Medical School's Clinical Science Scholars program. Od roku 2025 se pak Pavla a její nově vzniklý osmičlenný tým, pro který získala univerzitní podporu *Primus* a v němž budou zastoupeni plastičtí chirurgové a chirurgky z pracovišť napříč Karlovkou, bude věnovat pacientkami reportovanými výstupy u rekonstrukcí po risk-redukující mastektomii: „Ráda bych se zaměřila na ženy, které mají vyšší riziko vzniku karcinomu prsu. A pak bych chtěla v rámci *patient-reported outcomes* rozšířit naše pole působnosti třeba na pacienty s rozštěpí.“

Propojení kliniky a výzkumu

Kombinace zkušeností z preklinického laboratorního výzkumu i klinického výzkumu a praxe jí umožňuje uplatňovat multidisciplinární přístup. „Bohužel, žen s karcinomem prsu přibývá. O svém příběhu často chtějí mluvit a sdílet své pocity pro-

vážející léčbu. Právě za jejich otevřenost a důvěru jsem jim vděčná,“ říká lékařka-vědkyně, která se pro plastickou chirurgii rozhodla už během studií medicíny. Lákala ji hlavně rozmanitost: „Setkat se s klinickým problémem, v laboratoři hledat jeho podstatu a řešení, s cílem získané poznatky následně implementovat do optimální léčby – prostě propojení kliniky a výzkumu – to je pro mě medicínským ideálem, který je na Západě běžnou praxí,“ hodnotí Tichá. „Bylo by skvělé, kdyby u nás klinici a vědci více komunikovali a spolupracovali – právě spolupráce může představovat pro pacienty velký přínos. Je důležité, aby do vědeckého týmu každý přinesl své unikátní silné stránky... Mám moc ráda pozitivní přístup, na rozdíl od takového toho: ‚To nebude, to nepůjde,‘“ říká.

Ladí k tomu i ten klavír? „Hra na klavír mě naučila dívat se na věci z různých úhlů a hledat nová, originální řešení. Těžím z ní vlastně pořád,“ přemýšlí hrající vědkyně. A jak se aktuálně daří tak trochu „opuštěnému“ klavíru Pavly Tiché? „Pro sebe a své blízké hraji ráda. Protože však nerada dělám věci napůl, jde spíš o relax, nic velkého a ‚seriózního‘ – prostě na pódiu mě teď nevidíte! Ale klavír a hudba zůstanou i nadále nezbytnou součástí mého života.“

MUDr. MgA. Pavla Tichá, Ph.D.

Pochází z Prahy, z hudební rodiny. Po studiu na Gymnáziu Jana Keplera vystudovala všeobecné lékařství na 2. LF UK, vzdělávala se i na německé RWTH v Cáchách či na švýcarských Univerzitách Zürich a Universität Basel. Doktorské studium v experimentální chirurgii absolvovala na 3. LF UK. Absolvovala postdoktorandské pobyty v USA v laboratořích na Stanfordu či na University of California, San Francisco. Už má za sebou řadu klinických zahraničních stáží: v Bostonu, v Mnichově, ve Vídni i Malajsii. Jako lékařka pracovala v Drážďanech i Cáchách, nyní působí na Klinice plastické chirurgie 3. LF UK a FNKV. Získala stipendia Nadace Sophia, Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, Cenu MŠMT a čerstvě i Bolzanovu cenu UK. Její uměleckou kariéru lemují studia jak na pražské konzervatoři a AMU, tak studium u pianisty Eugena Indjice na Schola Cantorum v Paříži.

Ve výzkumu polaronů jsou průkopníci

Martin Setvín má za sebou skutečně skvělé období. Loni získal grant ERC CZ na výzkum polaronů v pevných látkách, letos na podzim otiskl časopis Science Advances poslední objevy jeho vědecké skupiny, a rok 2024 završil prestižním grantem ERC Consolidator! „Polarony jsou elektrony, které ‚uvíznou‘ v krystalické mřížce, a tím ovlivňují třeba elektrickou vodivost, katalytické vlastnosti materiálu, nebo mohou zajišťovat vysokoteplotní supravodivost,“ vysvětlují členové výzkumného týmu Martin Setvín, Pavel Kocán a Jesus Redondo z Matfyzu.

TEXT: Jitka Jiříčková FOTO: Vladimír Šigut

Jak na sebe granty ERC CZ a nynější mezinárodní ERC navazují? Výzkum, jehož poslední výsledky vám zveřejnil časopis Science Advances, jste mohli uskutečnit právě díky loňskému grantu ERC CZ?

Martin Setvín: Na to lze odpovědět různými způsoby (smích). Výsledky, jež jsou v časopise otištěny, jsem začal dávat dohromady už před pěti či šesti lety na mém předchozím působišti na Technic-

ké univerzitě ve Vídni. Průlomové experimenty jsme udělali v rámci projektu GAČR EXPRO, díky kterému jsem se mohl vrátit do Prahy a založit laboratoř. Tyhle výsledky jsou natolik slibné, že umožnily získání velkého projektu ERC CZ zaměřeného konkrétně na polarony.

Pavel Kocán: Výzkum, kde narazíte na zcela novou a neočekávanou fyziku, většinou financujete ze zdrojů, které máte v daný moment k dispozici. Nový grant zaměřený na tento konkrétní objev potom získáte mnohem snáz, pokud už máte v ruce nějaké slibné výsledky.

Čím konkrétně se nyní zabýváte?

Pavel Kocán: Snažíme se zobrazit jednotlivé polarony v reálném prostoru a sledovat jejich pohyb, což nám umožní získat úplné informace o jejich vlastnostech. Používáme k tomu velice citlivý mikroskop, díky němuž dokážeme vidět uspořádání jednotlivých atomů.

Jesus Redondo: Dokážeme sledovat i chování elektronů a děláme to úplně jinak než všichni ostatní. Vybíráme si materiály, do nichž hrotem mikroskopu přeneseme a lokalizujeme elektron. Pokud ho chceme přesunout jinam, působíme na něj termální nebo optickou aktivací. Zajímá nás, jak se elektron v látce chová.

Čím to je, že jste jedni z mála vědců na světě, kteří tuto metodu používají?

Martin Setvín: Přístrojů, jež umožňují takto pracovat, je na světě sto až dvě stě, ale využívají se hlavně ke zkoumání organických molekul. Jen málo lidí je používá ke studiu takových materiálů jako my. Jednoduše proto, že je to relativně nová metoda a porozumět do hloubky této problematice není úplně snadné a vyžaduje to čas.

Proč jste si vybrali ke zkoumání zrovna polarony?

Pavel Kocán: Protože jsou svými vlastnostmi velice specifické. Polaron je elektron, který se v látce zastaví na místě, místo aby se šířil jako vlna, a v posledních letech se ukazuje, že hraje zásadní roli v řadě důležitých technologií jako fotokatalýza, elektrické vlastnosti materiálů nebo optické vlastnosti.

Vnímáte, že jste teprve na začátku něčeho velkého a máte ještě hodně objevů před sebou?

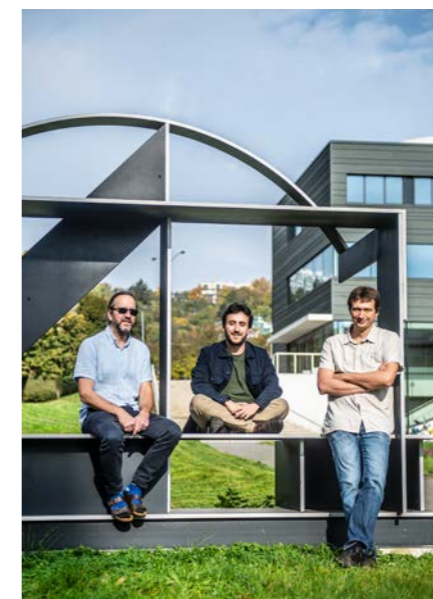
Martin Setvín: Plán máme (smích). Na začátku října jsem obhajoval ERC grant, podruhé na téma výzkumu polaronů.

Vaši žádosti o ERC grant bylo nakonec vyhověno. Co všechno tomu předcházelo?

Martin Setvín: Panely složené z odborníků na jednotlivé oblasti (od biologie přes chemii až po „naši“ fyziku) musely napsat posudky, v nichž odborníci zdůvodnili, proč rozhodli tak, jak rozhodli, a vše nakonec schválila komise ERC. Teprve pak byl finální verdikt oznámen jednotlivým řešitelům.

Cítil jste během podzimního interview, kdy jste postoupil do druhého kola výběrového řízení, že by tentokrát ERC grant mohl vyjít?

Martin Setvín: Měl jsem z něj neutrální pocity. Ostatně moje zkušenost z loňska, kdy jsem také žádal o ERC grant, je taková, že můj pocit s výsledkem nesouvisí (smích). Mohli bychom dále pracovat a publikovat i bez ERC. Jsme součástí velkého projektu OP JAK, jenž nám dává jistotu. Podmínky pro výzkum máme na Matfyzu velice slušné. Ale samozřejmě získat ERC grant je příjemné a také prestižní – otevře nám to dveře k zajímavým kontaktům a spolupracím.

5× ERC Consolidator grant pro UK

Ojedinělý úspěch vědců a vědkyň z Univerzity Karlovy, kteří získali hned 5× ERC Consolidator grant. Kromě Martina Setvína jsou dalšími čtyřmi držiteli: Tomáš Dumbrovský (PF UK), Klára Hlouchová (Přf UK), Ondřej Pejcha (MFF UK) a Jaroslav Švelch (FSV UK).

doc. Mgr. Martin Setvín, Ph.D.

Vystudoval fyziku na MFF UK. V rámci doktorského studia působil na Fyzikálním ústavu AV ČR a absolvoval roční výzkumný pobyt na National Institute for Materials Science v japonské Tsukubě. Následně strávil osm let na Technische Universität Wien, kde byl členem Surface Physics Group profesorky Ulrike Diebold. Zde také v roce 2018 habilitoval. Od června 2021 působí na Katedře fyziky povrchů a plazmatu MFF UK. Je držitelem grantů GAUK PRIMUS a GAČR EXPRO. Pod jeho vedením vznikla na Matfyzu nová vědecká skupina a laboratoř. V roce 2022 obdržel Cenu Neuron pro nadějně vědce v oboru fyzika za výzkum nevodivých materiálů. Loni získal grant ERC CZ, letos také ERC Consolidator.

MSc. Jesus Redondo, PhD.

Zkoumá katalytické reakce související s obnovitelnými zdroji energie, konkrétně se zaměřuje na vývoj a charakterizaci povrchů v průběhu reakcí. Magisterské studium dokončil ve Španělsku v Universidad Nacional de Educacion a Distancia, doktorské studium absolvoval na Akademii věd ČR. Jako postdoc působil v San Sebastian a v Praze na MFF UK.

doc. RNDr. Pavel Kocán, Ph.D.

Zabývá se fyzikou tenkých vrstev, věnuje se experimentálním metodám fyziky materiálů a počítačovým simulacím růstu nanostruktur. Vystudoval fyziku na MFF UK, jako postdoc působil na Kyushu University v Japonsku. V roce 2009 obdržel cenu Učené společnosti České republiky pro mladé vědce. Od září 2024 je vedoucím Katedry fyziky povrchů a plazmatu na MFF UK.

Mgr. et Mgr. Klára Andresová,
Ph.D.

Po magisterském studiu historie a knihovnictví na FF UK absolvovala na stejné fakultě doktorské studium Informační věda: Dějiny knižní kultury. Jako doktorandka působila v Historickém ústavu Akademie věd a v Ústavu vědeckých studií 1. LF UK, nyní je vědeckou pracovnící Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Odborně zkoumá vojenské dějiny 16. a 17. století a vojenské spisy z této doby, je zakládající členkou Společnosti pro výzkum dějin vojenství. Ve volném čase se věnuje reenactmentu v rámci Regimentu zemské hotovosti nebo provází návštěvníky zámku Hrádek u Nechanic.

V knihovně, archivu i na bojišti

Šermířská vystoupení ji v dětství fascinovala natolik, že nejdříve chtěla být jejich součástí, a postupně ji nasměrovala až k vědecké kariéře. Období třicetileté války dokonce Klára Andresová věnovala i svou disertační práci na Filozofické fakultě UK a obdržela za ni Bolzanovu cenu.

TEXT: Jiří Novák FOTO: Michal Novotný

Šíření vojenské teorie v raném novověku: Vojenské příručky vytištěné ve střední Evropě v letech 1550–1650 – tak zní celý název nejlepší absolventské práce na Univerzitě Karlově v kategorii společenskovední za akademický rok 2022/2023. Období třicetileté války se Klára Andresová věnuje dlouhodobě a připomíná ho široké veřejnosti i vystupováním v rámci reenactmentu (historických rekonstrukcí, pozn. red.).

„Vždy mě bavila historie a ráda jsem se dívala na historický šerm. A když jednou bratr spolužáka z gymnázia přišel do školy s mečem a štítem, povedlo se mi dostat mezi šermíře. Odtud už byl jen kousek do spolku, který rekonstruuje pěší vojenskou jednotku ze 17. století – z doby třicetileté války –, a začala jsem se věnovat takzvanému reenactmentu, tedy rekonstrukci historických reálií,“ vypráví Klára Andresová.

Pro studium si tedy celkem logicky vybrala historii na Filozofické fakultě UK a její absolventské práce v dalších letech jsou více než výmluvné: *Život žoldněře za třicetileté války v kontextu českých zemí* (bakalářská práce), *Vojenské tábory v prostoru střední Evropy v letech 1550–1650* (magisterská práce) a už

zmiňovaná disertace o vojenských příručkách ze stejného období. „Tehdy jsem si řekla, že nemusím zkoumat pouze obsah vojenských příruček, ale mohu se na tyto knihy podívat z hlediska jejich formy, tedy zaměřit se na otázky: kdo je psal, kdo vydával, kdo ilustroval, jak se šířily mezi lidmi nebo jakou mají uměleckou hodnotu.“

Z Čech pouze jedna vojenská příručka

Ačkoliv se jedná o knihy staré téměř pět století, zachovaly se jich poměrně dost, protože se jednalo o drahé exempláře s krásnou typografickou úrovní, bohatě ilustrované. Nemohl si je dovolit každý, takže je kupovali především šlechtici nebo bohatí měšťané, jejichž knihovny se často dochovaly až do dnešních dnů. „Vojenské příručky patří mezi žánry, které mají nejvyšší míru dochování alespoň jednoho exempláře. Protože to zkrátka nebylo něco, co by si koupil prostý člověk a později to ledabyle vyhodil,“ říká Andresová, jež prozkoumala 227 různých edic vojenských knížek z velké části Evropy.

Většina vojenských příruček byla zaměřená na důstojníky nebo vojevůdce, některé byly směřovány na učence či panovníky, kteří potřebovali svým poddaným zdůvodnit, proč je nutné vést války. Panovník povolával vojsko, když bylo třeba, základní úloha naplnit stav připadla verbířům. „Plukovník dostal verbovací patent od panovníka a vyslal verbíře do lidnatého kraje, ideálně rovnou do města, kde byly trhy a scházelo se tam hodně lidí. Tam verbíři vyvěsili vyhlášku o verbování, ale především se to vybuchovalo, protože ne každý v té době uměl číst.“

Sepsáno v zajetí

Autory vojenských příruček byli ve většině případů vyšší důstojníci nebo velitelé armád a nebylo výjimkou, že je sepisovali nejen na konci své kariéry, ale například i během zajetí. Historička si vojenské knížky rozdělila do šesti kategorií: vojenské traktáty, knihy o vojenské matematice, dělostřelectví, pevnostním stavitelství, vojenské správě a o vojenském umění.

„Některé jsou především o administrativě, některé jen o výcviku, další o pevnostním stavitelství, existují i knihy vyložené jen o dělostřelectvu... Většina knížek byla zaměřena na praxi – jak se staví vojenský tábor nebo z jakých osob a organizačních jednotek se skládá armáda. Administrativní příručky zpravidla řešily práva a povinnosti všech osob u vojska od prostých vojáků po nejvyšší vojevůdce, ale třeba i nebojující části vojska. Ta byla v tomto období ještě docela početná – tzv. trén tehdy tvořil jednu až dvě třetiny armády, a to byl velký počet lidí: úředníci, řemeslníci, trhovci, ženy a děti. Jejich zastoupení ve vojsku se začalo významněji regulovat až po třicetileté válce.“

Hurenweibel a markytánky

Pro ženy a děti u armády vojenské příručky doporučovaly speciálního úředníka nebo poddůstojníka s označením Hurenweibel (počeštěně hurenvěbl),

který měl tuhle „špatně organizovanou“ část vojska nějak uspořádat a donutit je, aby vykonávaly práce, do nichž se jim mnohdy nechtělo. Zároveň měl zajistit jejich bezpečnost, nebo v případě nepřátelského útoku zařídit, aby nepřekážely manévřům bojových složek. „Jednalo se o velmi početnou skupinu lidí. Ženy a děti prodávaly v táborech zboží, různé pomáhaly, praly prádlo, nebo se staraly o zvířata, která s armádou putovala jako živá zásobárna masa. A uřídit tolik lidí, kteří nebyli zvyklí poslouchat rozkazy, asi nebyla legrace.“

Patřily mezi ně i markytánky, které ale neměly nic společného s označením žen volnějším mravů. Pojmenování pochází původně z němčiny a označovalo trhovkyni (z německého „der Markt“ – trh), která provozovala svou živnost sama, nebo častěji se svým partnerem – markytánem. Ostatně většina civilních (nebojových) příslušníků tažení zpravidla s něčím obchodovala, ať už se zbožím, či se službami.

Postavení žen v armádě bylo na tehdejší dobu v mnoha ohledech lepší než v běžné civilní společnosti a pro vojáky bylo výhodné mít s sebou partnerku – starala se o ně v případě zranění, mohla jim i vařit nebo práť, a v neposlední řadě pomáhala nosit náklad. Tehdy s sebou totiž táhli hromadu věcí. Nenechte se však mýlit tím, že ženy v armádě pouze vypomáhaly.

„Historie zná případy, kdy ženy aktivně bojovaly, ovšem v mužských převlecích, protože oficiálně se to nesmělo. A veřejnost se to později dozvěděla například jen díky tomu, že svůj příběh zveřejnily. Jako například Catalina de Erauso, která bojovala ve Španělsku i v Americe. Ta dokonce velela praporci, nicméně na hejtmana ji nikdy nepovýšili pro údajnou krutost,“ připomíná Andresová, jež sama někdy vystupuje jako velitel mušketýrů ve spolku Regiment zemské hotovosti.

Nedělá jí však problém vystupovat i v tradičních ženských šatech například jako trhovkyně z vojenského tábora. Dobové oděvy si vyrábí sama. „Pochopitelně se snažíme při výrobě lpět na dobovosti co nejvíc, ale nikdy to nebude dokonalé jako před těmi stovkami let,“ přiznává historička, jež ve volném čase už patnáct let vystupuje i jako průvodkyně na zámku Hrádek u Nechanic. „Začala jsem s tím coby brigádnice o letních prázdninách při vysoké škole a po těch letech tam už člověk jezdí skoro jako na chatu,“ usmívá se na závěr.

Postavení žen v armádě bylo na tehdejší dobu v mnoha ohledech lepší než v běžné civilní společnosti a pro vojáky bylo výhodné mít s sebou partnerku – starala se o ně v případě zranění, mohla jim i vařit nebo práť, a v neposlední řadě pomáhala nosit náklad.

Adresa:
Kampus Hybernská,
Hybernská 998/4,
110 00 Praha –
Nové Město.

Pergameny, filozofický trenažér, hmyz, pravěká monstra

TEXT: Helena Láznička
FOTO: Vladimír Šigut

Didaktikon v letošním roce navštívilo už přes 6000 žáků a žákyň základních a středních škol a od září 2024 mohou obdivovat hned čtyři nové expozice. *Středověké skriptorium* umožňuje proniknout do tajemného světa ručně psaných knih, výroby pergamenu a krásné středověké iluminace. Ještě hlouběji do minulosti se návštěvníci vydají s expozicí *Monstra z pravěku*, která prostřednictvím unikátních dřevěných loutek přibližuje školákům fascinující tvory z minulosti i práci kurátora muzejní sbírky. Expozice *Ztraceno v pestrosti* představuje hmyzí říši v celé její barevné kráse, návštěvníci si mohou prohlédnout vzácné druhy exotického hmyzu včetně největšího brouka na světě. Pro starší studenty a studentky je připraven *Filozofický trenažér*, na kterém se mohou procvičit v interpretačních úlohách a zdolávat filozofické „boulderové“ tratě různé obtížnosti.

Vítězem nejsladší televizní show

„Cukrařina je pro mě pocitem štěstí v nešťastné době, možností nekonečné seberealizace, ventilem od náročného studia medicíny. Je to vášně, posedlost, láska,“ říká Vojtěch Vrtiška, medik z 1. lékařské fakulty UK, cukrář a znalec kaligrafie.

TEXT: Marcela Uhlíková FOTO: Hynek Glos

Od chvíle, kdy pozvedl křišťálový podnos vítěze třetí řady televizní soutěže *Peče celá země*, poskytl Vojtěch Vrtiška desítky (možná i stovku) rozhovorů. Celý národ tak dnes o výrazné osobnosti nejsladší televizní show už ví skoro vše: že byl v soutěži zpočátku náhradníkem, že všemu předcházela půlroční příprava receptů, že jeho nejbližšími rádkyněmi byly a jsou maminka s babičkou, že porotce pokaždé „dostal“ svými originálními ingrediencemi, že si libuje v kreativě a že byly jeho cukrářské výrobky nejrůznější opravdu zlaté...

Vojtu letos v dubnu pozvala rektorka UK Milena Králíčková do Karolina, aby studentovi – tehdy třetákovi všeobecného lékařství na 1. lékařské fakultě UK – osobně poblahopřála a poděkovala mu za úžasnou reprezentaci Karlovky. Jak se dnes dvaadvacetiletý charismatický muž z Mladé Vožice, s typickou „jizvou“ v obočí, dostával k vypečenému úspěchu?

„I k zubaři jsem coby malý kluk chodil s vařečkou, zatímco ostatní doprovázela autička nebo plyšáci,“ směje se Vojta, že už prý jako prcek asistoval při vaření. „Mezi ostatními vařečkami bych ji snadno poznal. Vystavenou ji ale nikde nemám, maminka ji doteď používá. Už v pěti letech jsem dostal dětský mixér,“ vypráví medik. A je to dodnes maminka, kdo Vojtovi jeho cukrářské dílo jako první hodnotí. Pravidelně spolu mnohé postupy vzá-

jemně konzultují: „Maminka peče klasiku a úplně skvěle. Miluju její bábovku a štrůdl,“ říká vítěz.

Láska ke kaligrafii a středověku

Záliba v pečení prostoupila Vojtův život zhruba před pěti lety, intenzivněji se jí začal věnovat na gymnáziu v Táboře. Ještě mnohem dříve se však „našel“ ve světě historické kaligrafie, iluminace, knižní vazby a rovněž v rekonstrukcích dobových receptů středověku a raného novověku. Vojta je totiž členem spolku pro historii a řemesla DANAR, jehož umělecko-řemeslné zdatní členové se s úctou k odkazu našich předků snaží našinci přiblížit historii.

Z kaligrafické praxe, v níž pozlucuje iniciály či miniatury, Vojta do cukrařiny zanesl i osobitý prvek: mnohé výrobky „cukroval“ zlatem. Výtvarně-uměleckého ducha projevil především při tvorbě dortu *Monetova Imprese* nebo při návrhu vlastního logotypu. „Své aktivity v rámci spolku DANAR jsem přibrzdil, musí na chvíli počkat. Jednak pro nedostatek času, jednak bych nerad, abych popularitou strhával zájem návštěvníků akcí na sebe,“ zamýšlí se.

Trpělivost, preciznost, stres

Co mají cukrařina a studium medicíny společného? Podle Vojty jednoznačně preciznost a trpělivost: ↪

Půldruhý měsíc, kdy jsme pekli od pondělí do čtvrtka, byl nesmírně náročný.

„Největší radost mi udělá, když se setkám s celou svou rodinou. Vzhledem k náročnosti studia a cukrářských aktivit pořádaných v rámci Gourmet Academy a Chef Arena se domů dostanu tak jednou za měsíc! Když se navíc můžu projet na koni, je pro mě tím největším potěšením,“ říká mladý medik-cukrář.

„Než jsem se coby naprostý samouk v cukrařině dostal tam, kde jsem, šlo hlavně o trpělivost. Podobně je to i v medicíně.“ Vojta připouští, že v jeho životě hraje roli i potřebná dávka stresu: doprovází ho přirozeně na všech zkouškách, vlastně svým způsobem stála i při ozhodování, na jakou vysokou školu jít – vyhrála medicína, protože mladík snil o práci na urgentu. Ostatně všudypřítomný stres se dostavoval i ve všech desítkách kolech pekařské soutěže v České televizi. „Dá se říci, že stres vlastně vyhledávám,“ prozrazuje na sebe.

A jak to má s tou precizností? U pekaře-cukráře je smysl pro přesnost lehce postřehnutelný: dort vám buď vizuálně lahodí, nebo ne a stejně je to i s chutí – ideální poměr ingrediencí se zkrátka „neokecá“. A u medika? „Už od prváku, kdy přesnost hraje důležitou roli například při preparování nebo ve třetím ročníku v rámci patologie se

opravdu hodí. Snad ji v sobě mám. I když může být i trochu na škodu. Jsem opravdový perfekcionista a ne vždy se mi podaří dort upéct tak, jak si ho v hlavě vysním,“ připouští nadšený medik-cukrář.

Medicína může být inspirativní

Důkazem, že obě životní lásky – tu sladkou i lékařskou – se Vojtovi daří propojit i s notnou dávkou vtipu, je dortový model covidu, jímž se prezentoval na soutěžním castingu. „No jo, tři roky na lékařské fakultě, kde medicínou žijete čtyřicet hodin denně sedm dní v týdnu, to se přece chtít nechť musí otisknout i ve vašich dezertech,“ říká s omluvným úsměvem.

„Své nápady si kreslím do speciálního sešitu. Takže u každého dortu je vizualizace prvotní, následně ji rozvíjím a upravuji. Je zajímavé mít vedle sebe původní plán a finální produkt, občas jde

o totální zvrát! Když prožívám náročné období, je má tvorba intenzivnější – v kombinování chutí či ve vizuální podobě. Naštěstí pak následuje období, kdy své nápady realizuji. Ale může to trvat třeba rok, než své představy zhmotním.“ Odkud se vzala a kde pramení aktuální obliba cukrařiny, proč je pro veřejnost tak „sexy“? „Trend pečení, kterému předcházela trend vaření, je dnes na vrcholu proto, že nám poskytuje příležitost propojit společné chvíle s našimi blízkými s příjemnou chutí a atmosférou pohody. Je přeci úžasné obdarovat druhého dortem. Taky dorty sám rád dostávám,“ směje se Vojtěch Vrtiška.

Životní a vypečená šance

Šel by snad amatérský cukrářský mág do soutěže *Peče celá země* znovu? „Nejspíše ano. Co mi soutěž dala, mnohokrát převýšilo to, co mi vzala. I při představě, že znovu absolvuji náročné stěhování a současně zkouškové období a do toho přípravu čtyř desítek receptů, bych do toho znovu šel,“ říká po chvíli přemýšlení. A jak se mu peklo ve stanu na louce v areálu zámku Bon Repos, kde se show natáčela? Příznává, že to bylo tak trochu nevyzpytatelné.

„Půldruhý měsíc, kdy jsme pekli od pondělí do čtvrtka, byl nesmírně náročný. Když jsem v pátek přijel domů, spal jsem až dvanáct hodin v kuse. Do soutěže jsem šel s tím, že odpeču několik výrobků a tím skončím. Že to dopadlo jinak, s tím jsem fakt nepočítal! Účast v televizní show beru za jeden z nejsilnějších životních zážitků,“ říká vítěz, jehož diváci obdivovali za ohromující a nápadité výrobky, ale též za přátelské a lidské vystupování.

Vojta přiznává, že to byl stres plynoucí z omezeného času určeného k pečení – společný nepřítel

všech soutěžících, jenž z nich udělal přátele, a ne konkurenty. „Vzájemná pomoc byla naprosto přirozená, zkrátka jsme se ocitli na jedné lodi. Naším společným cílem bylo včas své dílo dokončit, odevzdat a neurážnout si ostudu. Což věřím, že se splnilo a jsem za to rád. I štáb, který divák nevidí, se významně podílel na celkové pohodové atmosféře,“ míní.

Jako vítěz náročné a dlouhé soutěže prozradil magazínu *Forum* i své přání. „Kéž by měl den alespoň někdy osmačtyřicet hodin,“ říká s úsměvem Vojta. A vysvětluje, co by si s tím počal: „Myslím, že bych dokázal jen odpočívat, pokud bych mohl, a dokázal na všechny povinnosti zapomenout. Nebo bych si vyšlápl do přírody: třeba do Brdských lesů, kde mám své prarodiče a mám to tam rád. Taky bych se pustil do čtení beletristických knih; vždyť já v současnosti ležím převážně ve skriptech – nebo v kuchařkách... Snad se mi to vše někdy podaří.“

Vojtěch Vrtiška

Pochází z Jižních Čech, z Mladé Vožice. Po studiu na Gymnáziu Pierra de Coubertina v Táboře byl přijat na 1. lékařskou fakultu UK, kde je studentem všeobecného lékařství. Když na Jedničku nastupoval, snil o práci na urgentním oddělení. Teď připouští, že o specializaci stále nemá jasno, ovšem na „posedlosti“ cukrařinou se prý rozhodně nic nezmění – je důležitým (sladkým) protipólem k (někdy kyselejším) studijním povinnostem. Roku 2022 vyhrál s dortem v podobě kokedamy (mehové koule) soutěž ETA – Foodblog roku. V témže roce se přihlásil do druhé řady klání *Peče celá země*, kam byl vybrán jako náhradník, ale v dalším roce její produkce televizní show sama oslovila. Aktuálně Vojta pořádá cukrářské kurzy, vyšla mu už také první kuchařka.

Chci žít a nejen přežít!

Narodila se s dětskou mozkovou obrnou a od školky ji zařazovali do speciálních tříd. Nikdo, ani výchovná poradkyně, a dokonce ani ona sama, se nezabýval tím, že i když má pohybový hendikep, intelektuálně je na tom víc než dobře. Až na střední speciální škole začalo být jasné, že tam Kristína Gažiová skutečně nepatří. V září přitom obhájila bakalářskou práci na Fakultě humanitních studií UK a chce dodat odvahu všem, kteří touží jít za svými sny.

TEXT: Helena Zdráhalová FOTO: Hynek Glos

Do redakce nám zavolala sama a když začala vysvětlovat, proč se ozývá, několikrát zopakovala, že by ráda sdílela svůj životní příběh, aby dodala odvahu všem, kteří o sobě pochybují nebo se musejí vypořádávat s nějakými osobními těžkostmi.

Kristína Gažiová se narodila před šestadvaceti lety velmi mladým rodičům v Popradě na Slovensku. Brzy se u ní potvrdila diagnóza dětské mozkové obrny, kvůli které hůře ovládá levou polovinu těla a dolní končetiny. Jako malou ji zařadili do speciální mateřské školky a následně do speciální základní školy, kde setrvala dva roky. Když se poté její rodina přestěhovala, nastoupila na běžnou základní školu jako integrovaná žačka.

„V posledním ročníku měli všichni žáci pohovor s výchovnou poradkyní o výběru střední školy. Mně rovnou řekla, že já to mám jednoduché a nic řešit nemusím. Tehdy mi to přišlo fajn, říkala jsem si, že se alespoň nemusím s ničím stresovat. Vůbec jsem nechápala dopad, jaký to na mě může mít. Po prázdninách jsem nastoupila na speciální střední školu a tehdy se to úplně zlomilo. Bylo naprosto jasné, že tam nepatřím. Hrozně mě to deprimovalo. Psychicky jsem na tom začala být zle, projevila se u mě mentální anorexie,“ vzpomínala Kristína.

Když začala řešit psychické problémy, teprve tehdy někoho napadlo zajímat se o to, jak je na tom vlastně s intelektem. A testy ukázaly, že více než dobře, dětská mozková obrna u ní způsobila sice pohybové obtíže, nikoliv však mentální retardaci. Ze speciální střední školy přestoupila na běžnou střední odbornou školu. „Od mateřské školy jsem toužila po tom, aby se ke mně lidé chovali jako k ostatním. Když jsem nastoupila na ‚normální‘ střední školu, začala jsem na sobě opravdu makat, a nakonec jsem odmaturovala s vyznamenáním,“ usmívala se Kristína, která sice na první pohled působí velmi křehce, ale po chvíli každému, kdo s ní mluví, musí být jasné, že je to velká bojovnice.

Velkou vnitřní sílu potřebovala ale i dál. Po maturitě nastoupila na jeden z místních úřadů a několik let pracovala. Pak jí ale začalo vrtat hlavou, že by ráda studovala dál. A protože se překážek nebojí a věděla, že Univerzita Karlova nabízí skvělé vzdělání, zkusmo si podala jednu jedinou přihlášku, a rovnou do Prahy. Pro ni, která do té doby nepřekročila ani hranice krajského města, natož státní hranice, to byl odvážný krok. K jejímu úžasu přijímací zkoušky zvládla a vzali ji.

Tentokrát ale musela začít bojovat proti své rodině. „Jsem Romka. V naší komunitě není zvykem nikam moc cestovat, všichni jsou rádi, když je celá rodina doma. Proto mě zrazovali od toho, abych nastoupila na školu v Praze. Říkali mi, proč se nepřihlásím na nějakou slovenskou školu, když už musím studovat. Já ale věděla, že Univerzita Karlova je lepší než všechny slovenské školy, chtěla jsem na ni,“ vysvětluje s hořkým úsměvem na tváři a s lítostí, že když konečně mohla přestat bojovat proti své diagnóze, musela si obhajovat svoje rozhodnutí zase před svou rodinou.

Kristína se přihlásila k distanční formě studia oboru Studia humanitní vzdělanosti na FHS UK a začala pendlovat mezi Prahou a Popradem. Při tom zjistila, že cestování miluje a že jí pomáhá se osamostatňovat. Začala se proto soustředit na studium angličtiny, aby jí její znalost otevřela dveře dál do světa.

Na univerzitu nastoupila jako každý jiný student, na svou diagnózu nijak neupozorňovala. „Nikomu jsem neřekla, že mám nějaké obtíže, neřadila jsem o individuální studijní plán, asistenci či cokoliv jiného. Nebylo to pro mě jednoduché, ale mám za sebou složené státnice a obhájenu bakalářskou práci, a proto jsem chtěla sdílet svůj příběh, ukázat, že není třeba se zbytečně bát,“ usmívá se Kristína nad svým velkým životním úspěchem. Dnes dokonce zvažuje i pracovní nabídky v Praze, kde se jí líbí a o které říká, že by v ní ráda žila. Láká jí i představa o životě v naprosto jiném státě Evropy.

Ani toto rozhodnutí se jí však nedělá snadno. Rodina její představě, že se natrvalo přestěhuje do České republiky či dokonce ještě někam jinam, nefandí, proto zatím váhá. Nevzdává se však ani této představy. Chce si konečně o sobě a o svém životě rozhodovat sama. „Hendikep nemusí nutně představovat životní brzdu a něco, co člověku brání v žití plnohodnotného života. Právě naopak, mě můj hendikep neustále posouvá dopředu, směruje můj život stále výš a výš. Mám pocit, že mým zdravotním znevýhodněním jsem získala možnost a schopnost vidět život z jiné perspektivy – z perspektivy, která nevnímá život jako úplnou samozřejmost, a právě proto chci svůj život žít a nejen přežít!“

Bc. Kristína Gažiová
Absolvovala v distanční formě studia oboru Studia humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií UK. Kvůli dětské mozkové obrně byla už od školky zařazována mezi děti se speciálními potřebami. Až během studia na speciální střední škole se ukázalo, že intelekt má na takové úrovni, že není důvod, proč by nemohla absolvovat běžnou střední školu. Přešla tedy na nynější Střední odbornou školu polytechnickou Jana Antonína Bati Svít, kde odmaturovala s vyznamenáním. Po několika letech práce se rozhodla pokračovat ve studiu a nastoupila na Univerzitu Karlovu, kam podle potřeby dlouhodobě dojížděla ze Slovenska.

IT centrum s miliony knih

Ústřední knihovnu Univerzity Karlovy, respektive její vyhledávač UKAŽ, navštíví ročně více než 1,7 milionu lidí. „Systém Alma, který vyhledávání v elektronických informačních zdrojích zajišťuje, využívají i třeba knihovny v Oxfordu nebo na Harvardu. Díky jeho celosvětovému rozšíření a sdílení zkušeností jdou naše online služby nesmírně kupředu,“ říká ředitelka Radka Římanová.

TEXT: Jitka Jiříčková FOTO: Michal Novotný

Co má Ústřední knihovna Univerzity Karlovy v popisu práce?

Obecně vzato zajišťujeme typy služeb podporujících výuku, vědu a výzkum na UK. Struktura Ústřední knihovny je rozčleněná do určitých funkčních celků. Je zde centrální pracoviště pro e-learning a nákup elektronických informačních zdrojů, správa knihovnických služeb

a depozitářů zpřístupňujících kvalifikační práce či publikační činnost zaměstnanců Univerzity Karlovy. Spadá pod nás knihovnické digitalizační centrum, které digitalizuje zejména studijní literaturu, nebo také Centrum pro otevřenou vědu, jež se zabývá datovou politikou a publikováním v režimu *open access*.

Regály s knihami k zapůjčení zde ale nenajdeme.

Máte pravdu, půjčování knih více než Ústřední knihovna UK zajišťují fakultní knihovny. My se zaměřujeme hlavně na elektronické informační zdroje a soustředíme se na to, aby se dostaly k našim cílovým uživatelům a uživatelkám, což jsou především osoby se vztahem k UK

(akademická a výzkumná obec) a v širším kontextu pak samozřejmě zajišťujeme podporu na celorepublikové i mezinárodní úrovni.

Spíš, než klasická knihovna jste tedy IT centrum.

Je to tak. Ovšem i publikace ve fyzické podobě u nás najdete. Spravujeme totiž depositář v Lešetovicích u Příbrami čítající okolo čtyř tisíc svazků. Jedná se o bývalou knihovnu Ústavu marxismu a leninismu, jež tam byla deponovaná a postupně se zpracovává. Tyto knížky se zprostředkovávají meziknihovní výpůjční službou a na objednávku se vozí do Prahy. Tento fond také velmi intenzivně digitalizujeme.

Jak byste popsala centrální vyhledávač UKAŽ?

Jedná se o otevřenou bránu ke všem informačním zdrojům, jež na UK máme. Najdete v něm tištěné knihy, můžete prohledávat komerční i otevřené databáze a také závěrečné práce nebo digitalizovanou literaturu. Zároveň je zde samostatná odrážka Portál elektronických zdrojů UK – PEZ <https://pez.cuni.cz/>. V něm si můžete najít a zvolit konkrétní databázi a pak vyhledávat přímo v ní.

Co by měli studující při vyhledávání v UKAŽ věst v patrnosti?

Především by si měli uvědomit, že oproti klasickým knihovnám disponuje Univerzita Karlova větším bohatstvím v zahraniční literatuře než v české. Největší disproporce mezi angličtinou a češti-

nou je patrná u elektronických časopisů a elektronických knih. Souvisí to s tím, že Česká republika je malá jazyková oblast, nakladatel vydávající literaturu v anglickém jazyce osloví výrazně vyšší počet čtenářů a čtenářek – nepoměr je až v řádech milionů. Jestliže tedy nesháníte konkrétní publikaci, ale hledáte tematicky, je lepší používat nejen česká, ale i anglická klíčová slova. Pokud by se něco nedařilo, v nápovědě najdete jak propracované návody, tak kontakt na nás, abychom mohli pomoci.

Jak je na tom Ústřední knihovna s nabídkou českých tištěných publikací?

Troufám si tvrdit, že cokoli, co souvisí se studiem na UK v češtině a bylo vydáno v posledních patnácti letech, se u nás najde. Často používanou studijní literaturu, která je staršího data vydání, digitalizujeme, abychom ji mohli studentům poskytnout v této podobě. Složitější situace je u českých tištěných časopisů – dostupné také jsou, ale chybí analytický rozpis jednotlivých článků.

Vyhledávač UKAŽ spadá pod knihovnický systém Alma, s nímž pracuje i řada světových knihoven. Co považujete za jeho největší výhodu?

Právě jeho rozšířenost na akademické půdě v zahraničí. Jednak se tím ulehčuje situace našim studujícím – když se rozhodnou pro studium v zahraničí a umí z domova pracovat v UKAŽ, rozumí zpravidla i tamnímu vyhledávači. Navíc

aktualizace takového celosvětově využívaného systému probíhá permanentně a koncentrují se v něm zkušenosti a potřeby akademiků i studujících z téměř celého světa. Naši uživatelé nemají jiné požadavky než lidé v Oxfordu nebo na Harvardu. A jestliže takto silné instituce tlačí vývoj dopředu, těžíme z toho i my a celá komunita našich klientů.

Kdy vám začalo být jasné, že přechod na Alma byl krok správným směrem?

Akademické obci Univerzity Karlovy byl nový systém zpřístupněn v září 2021. Velkou zkratkou je moje interpretace úspěchu: Nikdo z našich uživatelů a uživatelky si změny nevšiml!

O přípravě změny proběhla diskuse s akademickým senátem. Na přechodu na nový systém se podílelo více než tři sta knihovníků Univerzity Karlovy, nebylo to tak, že by se změna děla za zády našich uživatelů. Nicméně nezaznamenali jsme žádný rozruch, samozřejmě bylo několik negativních reakcí, změna rozhraní byla významná, ale více uživatelů či uživatelky zmínily, že se jim v novém systému pracuje lépe. Za dílčí úspěch považují, že se nám v posledních třech letech daří v novém systému lépe informovat uživatele či uživatky o tom, jaké mají k dispozici e-zdroje. Klesá také počet dotazů na nedostupné články ze zahraničních databází, a to za současného nárůstu počtů užítí.

PhDr. Radka Římanová, Ph.D.
Od roku 2018 vede Ústřední knihovnu UK a současně působí také v Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK, kde vyučuje předměty týkající se problematiky akademických knihoven a sociální komunikace. Je členkou Rozšířeného kolegia rektorky. Předtím pracovala ve významných specializovaných knihovnách: Národní lékařské knihovně, knihovně Divadelního ústavu a Národní technické knihovně.

Alatyr, syn Tolkienův

Byl to iniciační zážitek, který mu otevřel bránu do jiného světa. Když krátce před sametovou revolucí jeho rodiče přinesli domů samizdatový překlad Tolkienova *Pána prstenů* a začali ho před spaním číst svým synům, asi sami nečekali, že to jejich Janovi změní život. Pod vlivem geniálního autora i literárně a duchovně orientovaných rodičů Jan A. Kozák vystudoval Filozofickou fakultu UK, kde dnes působí a věnuje se severské mytologii a teorii mýtu. Vedle pevně ohraničeného exaktního světa vědy svou představivost nechává bez zábran pracovat při tvoření fantaskního světa Qurandu. V něm se také odehrává *Sága o Lundirovi*, jeho beletristická prvotina, za kterou získal Magnesii Literu za fantastiku.

TEXT: Helena Zdráhalová FOTO: Michal Novotný

„Moje maminka je antikvářka, vždy jsme měli doma spoustu zajímavých knih. Když ale rodiče získali samizdatové vydání *Pána prstenů*, bylo to něco úžasného. Doma jsme nikdy neměli středověké rukopisy, ale tohle bylo něco takového, akorát z 80. let psané na psacím stroji, několikátá špatně čitelná kopie. Rodiče nám to četli před spaním, jako když se čte z *Bible*. Dojímalo mě to. Zaujal mě Tolkienův eskapismus a pocit, že normalita je ve své podstatě tísnivá, ale že je možné přes to zamřížované okénko alespoň zahlédnout světlem prozářenou krajinu. Byla to tajná kniha, kterou tady v té době nikdo neměl, byla ale desetkrát lepší než všechno ostatní. Tehdy jsem si říkal, že bych chtěl být někdy schopen vzbudit v lidech to, co ve mě vzbudil *Pán prstenů*.“

Cesta tam, ale už ne zpátky

John Ronald Reuel Tolkien tehdy vzal Jana A. Kozáka do světa, odkud už pro něj nevedla cesta zpět, do světa fantazie, proto také o Tolkienovi někdy s nadsázkou mluví jako o svém třetím rodiči. „Psát jsem nezačal hned. Jako dítě jsem nejdřív maloval různé labyrinty a designové deskové hry. Když mi bylo asi třináct, dostal jsem vysokou horečku. Tehdy jsem se ocitl ve světě, který byl pro mě příjemným únikem z mojí nemoci. Bylo to takové moje bezpečné místo, kolem kterého začala krystalizovat fantazie, tehdy začal vznikat můj fantasy svět,“ vzpomínal Alatyř, jak si dnes Jan Kozák říká, aby se odlišil od svých jmenovců. Alatyř je staroslověnská a staroruská zkomolenina řeckého názvu pro jantar – legendární kámen, z něhož podle tradic pramení řeka a který Jana Kozáka fascinuje.

Jako středoškolač četl vedle fantasy a sci-fi literatury také Carla Gustava Junga, Ladislava Klímu nebo Friedricha Nietzscheho. S otcem, který se zajímal o orientální filozofii, studoval sanskrt a přirozeně ho to tedy dovedlo až na FF UK, kde se věnoval latině a religionistice. Začal být také stále více fascinovaný starými jazyky, učil se starou řečtinu, biblickou hebrejštinu, zajímat se začal o sever Evropy a naučil se staroseverštinu. Nakonec, podobně jako jeho duchovní otec Tolkien, propadl severským mýtům. K tomu se začal věnovat historickému šermu a dnes má dokonce svou vlastní šermířskou školu. Jako šermíř-kaskadér si zahrál třeba i ve velkofilmu Juraje Jakubiska *Bathory*.

„Mnoho let jsem věnoval studiu mrtvých jazyků. Když jsem četl potřebnou literaturu nebo poslouchal přednášky a dělal jsem si poznámky o tom, jak to měli Římané s kultem, v hlavě mi přitom stále běžela fanfikce. Hned začnu přemýšlet o tom, jak by to vypadalo, kdyby Římané měli jinou kulturu, kdyby například vestálské panny nebyly jen jedním z mnoha kultů, ale ten hlavní... Tím se mi v hlavě začne tvořit fantasy svět, který má ale svoje kořeny v realitě. A takhle funguji pořád. Nechám se, posednout určitým zvykem nebo symbolem, ve své fantazii ho můžu nechat rozkvést, rozvinout jeho skrytý potenciál,“ podotkl.

Plodná prázdnota severu

Svou dizertaci zasvětil Óddinovi, jednomu z hlavních severských bohů, a později ji také vydal jako monografii. Začal se detailně věnovat teorii mýtu a historii jeho interpretace. Nedlouho po absolvování doktorského studia se přesunul do Norska, kde dva roky pobýval na Univerzitě v Bergenu. Tam díky prestižnímu evropskému stipendiu Marie Skłodowska-Curie Actions pracoval na svém projektu *Symbodin*, jehož cílem bylo zkoumání tělesné symboliky a metafor v severské mytologii, a nechával se tam také inspirovat severskou „plodnou prázdnotou“, jak na to sám vzpomíná.

Dnes působí na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK a vedle starých mýtů studuje i ty současné, tedy konspirační teorie a popkulturu, o nichž hovoří jako o mýtech 21. století. V roce 2021 spolu s kolegy založil badatelskou skupinu Konspiritualita, jejímž cílem „není konspirační teorie vyvracet, ale snažit se porozumět jejich formaci a fungování, podobně jako to religionisté dělají v případě náboženství a mytologie,“ jak vysvětlují na svých internetových stránkách.

Chtěl bych, aby staré mýty žily

Svět vědy a fantazie se u něj stále prolíná. Kde ho věda sešněrovává pevnými mantinely teorií a objektivnosti, tam ve fikčním světě nechává plně pracovat svou představivost. „Můj problém je v tom, že bych chtěl, aby mýty byly živé. My je studujeme jako takové mrtvé exempláře za sklem ve vitrině. Člověk do nich nesmí nijak zasáhnout, musí být objektivní, studuje dochované prameny, a pak se mýty snaží velice opatrně pomocí složitých teorií interpretovat. Já samozřejmě vím, že se musíme vyvarovat divoké interpretace a musíme být schopní rozlišit, co v mýtech reálně je, a co se v nich snažíme vidět. Opravdu bych si ale přál, aby tyto silné, mocné příběhy měly nějaké živější spojení s každodenní realitou a aby bylo legální staré mýty dosnívat, pokračovat v nich.“

Tak se také vedle jeho exaktního světa vědy postupně zrodil jeho vlastní svět plný legend a kouzel, kde pravidla hry určuje on sám nebo ti, kdo se k němu chtějí přidat. Pojmenoval ho Qurand a inspirovaný je nejen Tolkienovou Středozemí, ale třeba i perskými nebo indickými tradicemi a pochopitelně také severskými mýty. Nějakou dobu fungoval pouze prostřednictvím internetových stránek Siranie.net, které spolu s Janem A. Kozákem spravuje řada dalších osobností a které jsou pojmenované po jedné ze zemí Qurandu.

Svět Qurandu

Vedle toho ale Jan A. Kozák začal psát, nejdřív do šuplíku, který později na popud kamarádky otevřel, a jeho obsah ukázal nakladateli. Výsledkem je *Sága o Lundírovi*. *Synu zimy, hvězzdopracvi a stavíteli*, kterou loni vydalo nakladatelství Malvern a letos si za ni autor ke svému vlastním překvapení došel pro cenu Magnesia Litera za fantastiku. Při přebírání

ceny za svůj literární debut byl tak šokovaný a rozrušený, že mu moderátorka slavnostního večera Daniela Písařovicová nabídla obejmutí, které se smíchem a vděčností přijal.

Sága o Lundírovi čtenáře uvádí do detailně zpracovaného světa Qurandu, který obývají lidé, elfové, kouzelníci i různé temné bytosti. Kniha částečně funguje jako encyklopedický průvodce po tomto světě (proto je také doplněna vloženou mapou), zároveň obsahuje fiktivní *Ságu o Lundírovi*. Jan A. Kozák v knize nefiguruje jako její autor, ale po cimrmanovsku pouze jako překladatel, který ságu opatřil také vědecky pojatými komentáři. To, že se mu jeho mystifikace, kterou se odkazuje například i k *Rukopisu královédvorskému a zelenohorskému*, vydařila, ukazuje, že některá knihkupectví nebo knihovny jeho knihu zařazují do kategorie „mýty a legendy“ nebo dokonce „historie“. Jan A. Kozák dokáže styl ság napodobit díky jejich dlouholetému studiu dokonale. Ostatně sám připravil k vydání a opatřil komentáři první český překlad skutečné severské *Ságy o Hervaře*.

Sága o Lundírovi je téměř bibliofilský výtisk. Vedle krásné a podrobné mapy její podstatnou část tvoří ilustrace, které připomínají středověké iluminace a pomáhají čtenáři si svět Qurandu představit. Pracovali na nich Jakub Hruška a Jiří Karban, kteří s Janem A. Kozákem spolupracují i na správě webu Siranie.net.

„Vždy jsem chtěl na věcech spolupracovat, takže i *Sága o Lundírovi* je toho výsledkem. Jakubovi jsem dodal skici, co všechno kde má být a jak se to má jmenovat, drobným komentářem jsem dopsal, jak

některá města a místa mají vypadat, a zbytek jsem nechal na něm. Spousta toho je jeho vlastní tvorba. Jirka je fascinovaný středověkými iluminacemi. Sám si vybral místa, která byl chtěl ilustrovat a jak, já jsem poté, co mi ilustrace dodal, k tomu napsal komentáře, které v knize najdete. Domníváme se, že tento typ spolupráce nám funguje výborně. Líbí se mi, jak příběh ožívá, pak ani já sám úplně nerozumím tomu, co se tam přesně děje,“ usmíval se.

Také česká spisovatelka fantasy Lucie Lukačovičová se inspirovala světem Qurandu a napsala celou řadu povídek, které se v něm odehrávají. „To je další spolupráce, která skvěle zapůsobila. Doufám, že to takto půjde dál. Kdykoliv se kdokoliv bude chtít nějak zapojit, já jsem pro. Nehlídám si tolik autorská práva, líbí se mi, když vzniká vzájemná inspirace. I mytologický svět v minulosti takto fungoval – existovalo několik variant příběhu a každý si to pojal po svém. Důležité bylo, že ten obraz začal žít!“

I když Jan A. Kozák stále pracuje na akademických textech a podstupuje také psychoterapeutický výcvik, což mu pochopitelně zabírá mnoho času, pracuje na dalším pokračování příběhů, které by se měly odehrávat ve světě Qurandu. „Už teď se rodí zárodky další ságy, Jiří Karban už ji i maluje, tuto linii asi tedy hned tak neopustíme. Vedle toho už mám načrtnutý příběh jedné malé vesnice, kde lidé uctívají oheň. Pro čtenáře nebude úplně jasné, zda se to odehrává v nějakém fikčním světě, nebo v našem uprostřed nějaké divné sekty. Určitě ale nepůjdu směrem běžné fantasy, kterých každý rok vzniká spousta. Stylově chci experimentovat dál!“

Mgr. Jan Alatyř Kozák, Ph.D.

Absolvent Filozofické fakulty UK, kde se věnoval studiu latiny a religionistiky. V současnosti působí na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK, kde se zabývá náboženstvím předkřesťanské Skandinávie, teorií mýtu a historií jeho interpretace. Zajímají ho ale také moderní mytologie, konspirační teorie, konspiritualita a populární kultura. Díky stipendiu působil dva roky na Univerzitě v Bergenu, později pobýval také na Islandské univerzitě. Je autorem a spoluautorem několika monografií, především *Ódinn: Mýtus, oběť a iniciace* (2018) nebo *Monomýtus: Syntetické pojednání o teorii mýtu* (2022). Postaral se také o první komentované bilingvní staroseversko-české vydání mýtu *Sága o Hervaře*. Do češtiny přeložil *Legendu o Sugurdovi a Gudrún a Pád Artuův* J. R. R. Tolkiena. Za svou beletristickou prvotinu *Sága o Lundírovi* letos získal ocenění Litera za fantastiku. Věnuje se historickému šermu.

Santini je radost

Jméno Santini je dnes už takřka popkulturní značkou spojenou nejen s architekturou. Kolektiv pěti autorů nyní vydal krásnou knihu *Jan Blažej Santini a svět jeho architektury*, o níž jsme si povídali s historikem umění *Jakubem Bachtíkem* a fotografem *Martinem Mickou*.

TEXT: Jiří Novák
FOTO: Vladimír Šigut

Rezonuje vůbec jméno Santini v zahraničí? Nebo je to jen náš fenomén?

JB: Myslím si, že ve srovnání s jinými našimi tvůrci Santiniho v zahraničí znát budou. Dokonce o něm vyšlo v zahraničí i několik monografií psaných zejména německy. A to, že několik Santiniho staveb je součástí světového dědictví UNESCO, dokazuje, že jsou si jeho hodnot vědomi i za hranicemi České republiky. Ale samozřejmě to není takový fenomén jako u nás, kde je Santini svého druhu celebrita mezi nejen barokními architekty. Má tady opravdu zvláštní pozici, se kterou souvisí i to, že se do jeho děl promítají i různé mystické až fantastické interpretace.

Santini je oblíbenec mezi milovníky záhad. Jak je to doopravdy s úvahami o šířácích a tajemných sděleních v jeho stavbách?

JB: Z velké části je to mýtus. Dobová barokní spiritualita byla plná různých číselných her a symbolů, výtvarné umění komunikovalo s divákem prostřednictvím spousty náznaků. Ale nebylo na nich nic tajemného, ta symbolika byla naopak zjevná a záměrně dobře čitelná, skoro by se chtělo říct až prvoplánová. Takovým jednoznačným symbolem je například kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, který má tvar pěticípé hvězdy, což je nepomucký symbol. Nebo hřbitov ve tvaru lebky rovněž ve Žďáru. To jsou stavby, které na vás doslova řvou: „jsme symbol“ a jsou jasně srozumitelné. Na první dobrou na nich vidíte, že mají něco v sobě, co vám chtějí sdělit. K jejich pochopení nepotřebujete žádné zasvěcení a vyměřování půdorysu na milimetry, není třeba hledat nějaké skryté významy pro zasvěcené nebo tajemky, které by měli luštit dobrodruzi.

MM: Na právě probíhající výstavě v Národním technickém muzeu je ve videu znázorněno – a spoluautor Petr Macek se to v rozloženém sledu obrázků snaží vysvětlit i v knize – že většina ze Santiniho „tajemství“ se dá dosáhnout pomocí kružítka a pravítka v ruku poučeného člověka. Když si budete hrát s kružítkem a postupně různé násobit poloměry, tak vám z toho časem zkrátka vyjdou zajímavé symboly. Ty mohou vypadat strašně tajemně, ale ve skutečnosti je to „jen“ hra s matematikou a geometrií. Hra, která se ovšem ničím netají.

JB: Na sestavení a pochopení úžasných Santiniho kompozic v podstatě stačí znalost středoškolské geometrie, nic víc v tom opravdu není. Jiná věc je, že z toho dokázal udělat neskutečné celky. Santiniho architektura podle mě není geniální tím, že je strašně složitá, ale naopak tím, že vychází z hrozně jednoduchých principů.

Santiniho otec byl kameník a Jan Blažej údajně jeho práci nepřevzal kvůli tomu, že byl

tělesně postižen. A proto se dal na malířství a později architekturu.

JB: Je otázka, co je na tom pravdy. Tuší se, že měl nějaký zdravotní hendikep, někde se o něm hovoří jako o kulhavém Santinim. O co ale konkrétně šlo – jestli měl hrb, kulhal, nebo to byla nějaká celková tělesná slabost – to už dnes nikdo nezjistí. Neexistuje ani žádný jeho portrét nebo bližší popis, který by nám napověděl. Stejně tak se nedá s určitostí tvrdit, že se kvůli svému zdraví nestal po tatínkovi kameníkem. Profesor Kroupa v naší knize nabízí tezi, že ten přechod od kameníka k malíři, respektive k architektovi, byl možná spíš výrazem sociálního vzestupu. Že pro něj otec živící se tvrdou kamenickou prací chtěl lepší a pohodlnější kariéru, a proto jej poslal na studia malířství, která byla přece jen perspektivnější.

Nicméně kvůli tomu, že se nevyučil kameníkem, nemohl vstoupit do cechu stavitelského, a díky tomu prý nedosáhl na stejné odměny jako jeho konkurenti.

JB: K příslušnosti v cechu stavitelském jste musel být logicky vyučen stavitelem. A to byla skutečně nutná vstupenka k opravdovému stavebnímu provádění. Za návrhy a výkresy se v baroku platil pakatel, skutečný výdělek stavitele, tedy řádného člena cechu, čekal až při provádění stavby. Santini byl o tuto možnost připraven, ale jeho klienti mu to bohatě vynahrazovali. Od začátku své kariéry byl vnímán jako výjimečný architekt a za svoje projekty dostával velmi štědré honoráře. Rozhodně si mohl žít relativně na vysoké noze.

MM: Petr Macek s nadsázkou tvrdí, že Santini nebyl „inženýr architekt“, ale „akademický architekt“. Nebyl tím, kdo musel dohlížet na realizační stránku, ale koho platí za jeho myšlenky, což byl na svou dobu docela svérázný způsob existence. A myslím, že si nežil špatně vzhledem k tomu, jakého sociálního i materiálního statusu se mu podařilo dosáhnout.

JB: Zdá se navíc, že pro opaty velkých klášterů fungoval jako jakýsi ředitel stavebního podniku. Většinou se dělalo víc věcí naráz, a Santini mohl být hlavním organizátorem, který rozhodoval, co se kde bude dělat, byť konkrétní stavby potom prováděli jemu podřízení stavitelé. Souvisí s tím otázka jeho zdatnosti jako inženýra. Santini byl rozhodně geniální umělec, ale do jeho legendy patří i přesvědčení, že byl i geniální inženýr a technolog, protože spousta jeho staveb je docela technicky komplikovaná. My si ale myslíme, že Santini spoustu věcí nemusel umět a řešit, protože na to takřkajíc měl lidi, štědře zaplacené. Je to taky dost možná jedna z rovin, která mu dávala tvůrčí svobodu – mohl sledovat svou tvůrčí intuici a vize, aniž by se brzdil otázkou, jak půjdou v realitě provést.

Nemohl se svými inovativními postupy narážet u stavebníků, kteří byli zvyklí na konzervativnější přístup?

JB: Záleží, o jakých inovacích hovoříme. Z hlediska uměleckého se neotřelost a netradiční nápady staly jeho značkou, byla to jedna z věcí, co po něm objednatelé chtěli. Z hlediska stavitelského řemesla ale jeho postupy nakonec zase tak inovativní nebyly. Častý příklad Santiniho inženýrského génia je cisterciácký klášter v Plasích, který stojí na dřevěném roštu a pilotech zahloubených ve vodě. Technický princip pilotů byl ale v dějinách stavitelství známý od pravěku a stal se základem mnoha slavných staveb i celých sídel – stačí vzpomenout na Benátky. Specialisté na tuto technologii byli navíc cisterciáci, kteří opravdu nepotřebovali Santiniho, aby jim se zakládáním na pilotách radil. Vlastně nevím, jestli je v nějaké Santiniho stavbě opravdu nějaká jedinečná technologická vychytávka. Je to prostě vysoce kvalitní dobové řemeslo, protože Santini asi opravdu mohl pracovat s těmi nejlepšími. Kláštery měly spoustu peněz i poddaných, mezi kterými bylo mnoho skvělých řemeslníků.

Jak Santini vlastně mohl mluvit do výběru svých spolupracovníků?

JB: Zdá se, že ne moc, respektive neměl v tom rozhodující slovo. V době, kdy už měl svoji proslulost a byla s ním nějaká zkušenost, mohl doporučovat svoje ověřené spolupracovníky. Jsou tak políři nebo stavitelé, kteří s ním přecházejí z jednoho regionu do druhého. Vždycky ale nakonec rozhodoval ob-

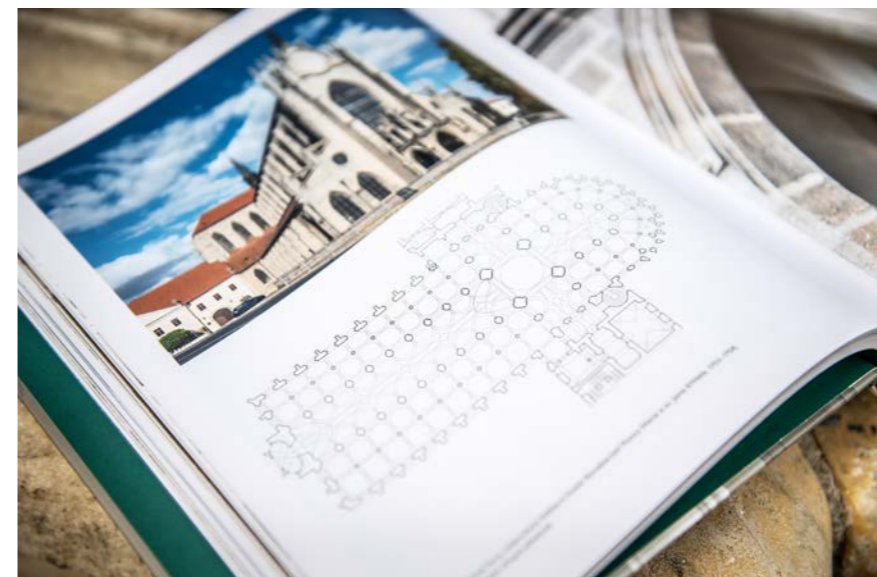
jednatel, což platí hlavně pro kláštery, které často měly vlastní řemeslníky a spolupracovníky. Mezi Santiniho talenty musela patřit i velká schopnost diplomacie, aby s různými aktéry vyšel tak, že nakonec byli spokojeni všichni a nerozházeli si to ani se svými klienty ani se staviteli, kterým vlastně „lezl do zelí“.

Jak probíhalo focení Santiniho staveb, vycházeli vám správci objektů vstříc?

MM: Jsou určitá místa a určití majitelé, kteří nedělají věci jednoduché, ale naštěstí jsou i jiná místa, která to vyváží. Třeba podpora ze strany řádů, které spravují některá ta místa, byla úplně fantastická – „buďte tu, jak dlouho chcete, tady máte klíče od kostela a když budete něco potřebovat, tak zazvoňte“. A nechali mě tam celý den. Úplně vzorně spolupracuje i Národní památkový ústav. A pak jsou některá místa, kam se zkrátka člověk dostává hůře, to k tomu patří. Jelikož jsem se podílel i na knize *Barokní architektura v Čechách*, tak už mám mnoho míst proježděných a mám v nich své kontakty. A je to vlastně strašně pestré a sociálně zajímavé setkávání s lidmi, kteří se tam pohybují.

Z fotografií v knize promlouvá velkolepost staveb, což byl asi záměr stavitelů tehdejší doby. Především v církevních stavbách měli lidé cítit jakousi pokoru a malost.

MM: V některých chrámech se cítíte stísněně, ty stavby na vás jakoby padají. U Santiniho jsem tohle ale nikdy necítil, naopak jsem měl pocit vznešenosti

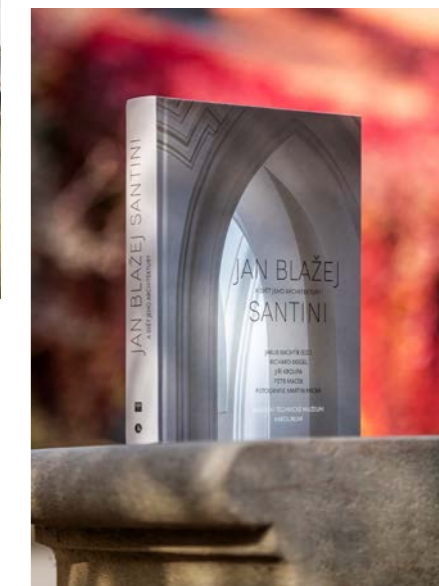
a pocit, že se stavba snaží soustředit moji pozornost určitým směrem, a zároveň jsem nevnímal žádnou nepříjemnou tíhu. A to je, myslím, velká přednost jeho architektury, že on si hraje a ta hravost je vidět. Po zkušenostech s mnoha jeho díly bych řekl, že ty stavby mají v sobě prvek, který se až tak často nezdurazňuje – a tím je radost. Třeba v Kladru-bech, což je původně výrazně vertikální gotický kostel, je v závěru klenba, která má v sobě podle mě v podstatě ohňostroj.

JB: U Santiniho lze prožít radost z tvorby, radost z toho, co všechno se dá s architektonickým tvarem a se světlem dělat. Když v jeho nejslavnějších pracích vejde do prostoru, který je sakrální, tak máte pocit, že se ocitáte někde mimo tradiční úspěšný rušný svět. Proto mi připadá, že takové ty mystické výklady jeho díla vlastně zplošťují, protože z komplexního zážitku dělají banální tajemku, kterou je třeba vyluštit. Co je pro mě skutečně zajímavé, co podle mě na člověka jeho architektura může přenášet, je opravdu zkušenost jiného světa – duchovnějššího, sakrálnějšího, než je ten běžný. A obrovská radost z toho, co člověk dokáže duchem vytvořit.

MM: Pokud bych se pokusil vžít do toho, jak Santini pracoval, tak si říkám, že ho to muselo hrozně bavit. Je velká škoda, že se dochovalo jen málo jeho architektonických skic, protože právě na nich je obvykle vidět, jak architekt uvažuje. Jestli tu myšlenku má od začátku jasnou, nebo k ní nějak postupně dospěje. A já si myslím, že jemu muselo dělat radost to vymýšlet a nebylo to jen o tom mít další zakázku. Že to pro něj byla příležitost si hrát. Jeho stavby jsou každá jiná, a co je důležité: když se po-

Jan Blažej Santini a svět jeho architektury

Jakub Bachtík (ed.) – Richard Biegel – Jiří Kroupa – Petr Macek – Martin Micka
Karolinum a Národní technické muzeum 2024
Vázaná, 1. vydání, 426 stran
ISBN: 978-80-246-5947-3
Doporučená cena: 1900 Kč

díváte na jeho dílo a nejste obeznámený s chronologií, tak nemáte vůbec tušení, co kdy vzniklo. Jeho první stavby jsou totiž úplně stejně dobré jako ty poslední. Není to tak, že s tímhle začal a tady se nesměle pustil do nových věcí, postupně se dostal na vrchol a pak zase trochu upadal. Ono je to všechno stejně skvělé.

S tou radostí – možná by se teď Santini nad tím, jak lidé hledají tajemno v jeho díle, náramně bavil.

JB: Také si to myslíme. A měl by radost z toho, jak jeho architektura pořád promlouvá. Protože i když já osobně mám k těm ezoteričtějším výkladům velký odstup, dokazují, jak Santini lidi stále oslovuje a přitahuje. Je dobře, že nás takhle provokuje a nabízí k různým interpretacím, ať už jsou jakékoliv. Myslím si, že by za to byl taky rád – a mnoha našim pokusům o výklad by se s chutí zasmál. A tím opravdu nemyslím jen ty laické, bůhví, jestli by ho stejně nepobavilo i to, co o něm píšeme jako historikové umění.

MM: Nezůstáváme vůči jeho dílu neteční. Nejsou to obyčejné stavby, které obejdete jen s určitou úctou k hodnotě jejich stáří. Jeho věci nutí člověka mít je rád, nebo mít je nerad, prostě na ně nějak reagovat.

Nejlepší design je ten, o kterém ani nevíte

Televizní cyklus o sedmi dílech, obsáhlá kniha, výstava ve všech podlažích Musea Kampa i celovečerní film. Tak velkolepý je projekt Identita představující český grafický design. Stojí za ním Filip Blažek a Linda Kudrnovská, absolventi kulturologie na Filozofické fakultě UK.

TEXT: Jiří Novák FOTO: Hynek Glos

Jaká je vaše nejranější vzpomínka z dětství na něco designově povedeného?

LK: To vím úplně přesně. Všechny české hračky, na které jsme se jako děti dívaly trochu svrchu, ale teď jsou v rámci retromódy najednou cool: oranžové plastové tatrovky, hračky od Libuše Niklové – natahovací kočka, modrý nafukovací slon... A pak plyšový opičák! Toho, myslím, v té době měli úplně všichni a já ho dostala ke čtvrtým narozeninám. Ale když o tom přemýšlím, tak to asi moc designový kousek nebyl.

FB: Mně se asi jako první vybaví lednička CALEX, díky které jsem se učil číst. Tudiž první písmenka, která mě v životě formovala, byla C-A-L-E-X. A to ještě bylo jedno písmenko upadlé, myslím že L nebo E, už si to přesně nepamatuju.

Funkce grafického designéra je poněkud podceňovaná, byla i tohle motivace celého projektu?

LK: Velmi často se setkávám s tím, že lidé vůbec nevědí, co je grafický design a co ta profese obnáší. Dokonce i lidé, kteří se oborem sami zabývají, mají problém v rámci rodiny vysvětlit starší generaci, co vlastně dělají.

FB: Pomáhají drobné příklady funkčních věcí. Vzpomenout si na něco, s čím může mít naše babička problém. Typický příklad je příbalový letáček k lékům. Je to nepřehledné, nekonečně dlouhé, nemá to pořádně udělanou hierarchii, důležité informace jsou vyvedeny stejně velkým písmem jako naprosté banality. Mimochodem i kvůli tomu podle holandského teoretika designu Karla van der Waarde umírá na světě zbytečně moc lidí – pořádně si nepřečtou nepřehledný příbalový leták k lékům, kde jsou důležité údaje o alergenech nebo správném dávkování skryté mezi banálními informacemi.

A pak je opačný příklad aplikace v telefonu, přes kterou stejná babička chatuje s vnukem, nebo si něco vyfotí a posílá přátelům. Je to pro ni snadné, protože aplikace je navržena s lidským přístupem a funguje jakoby sama. Ve skutečnosti je za tím ale neuvěřitelné přemýšlení a zkoušení, aby vše fungovalo co nejjednodušeji. Tyhle pozitivní příklady společnost vnímá tak nějak automaticky, protože má pocit, že fungují samozřejmě a byly tu odjakživa.

LK: Nejlepší design je často ten, kterého si ani nevšimnete. Například když vás navigační systém na letišti dobře a rychle provede přes check-in až k vašemu místu v letadle. Design má samozřejmě mnoho podob a dokáže být velkolepý, ale často svou roli plní nejlépe, když je funkční, a přitom není nijak pompézní.

Vizuální nástroje propagandy napříč historií i režimy jsou vlastně pořád stejné – úderná typografie, výrazná barevnost, krásní mladí lidé...

Infografika je na výstavě v Museu Kampa představena v přízemí, zaujalo mě, že to není náhodou.

FB: Výstava reflektuje pocit bezpečí ve veřejném prostoru. Proto je ukázka infografiky v přízemí, a čím výše jdete, tak jste designu fyzicky blíže. V horním patře jsou knížky a časopisy, tam už není nikdo zodpovědný za to, jestli se dostanete z bodu A do bodu B, tam jde především o váš osobní prožitek s daným objektem. Třeba právě s knihou. A její design dokáže ovlivnit, zda je vám příjemná. Jsou knížky, které je radost vzít do ruky, a jsou knížky, které člověk drží i s mírným odporem.

LK: Ano, designér může autorovi zážitek z knihy úplně zkazit. Například když vysadí dlouhý text bezpatkovým písmem v malé velikosti, zvolí nevhodný formát, materiál na obálku nebo nenechá dostatečně velké okraje, takže čtenáři při čtení překáží jeho vlastní palce.

Jak moc jsou lidé zabývající se designem „postiženi“ tím, že vše zkoumají právě z designového pohledu?

FB: Když dostanu do ruky nějakou knížku, podívám se do tiráže na autora grafické úpravy, posuzuji sazbu, písmo, obálku, papír... Jsou knížky, které ani nezačnu číst, protože mě irituje jejich grafické zpracování. Přitom současná česká knižní produkce se za posledních 20 let zásadně zlepšila a patří k tomu nejlepšímu, co český grafický design nabízí. Ale vzpomínky na autentický knižtisk, kdy sazba byla dělaná ručně, jsou zkrátka nepřekonatelné. Počítačová sazba ztratila svou dokonalost určitý půvab.

Oba jste v jiných rozhovorech zmínili, že vás trápí grafická úroveň českých učebnic, které se v podstatě nezměnily od začátku 90. let.

FB: Vlastně jsme nepřišli na to, proč to tak je. Kvalitní grafici tu jsou, soutěž Nejkrásnější české knihy roku dokazuje, že to umíme, protože často bodují krásné knížky pro děti. Ale zrovna u těch učebnic se to nedaří a my nevíme, jestli to je nějaká neochota ministerstva něco změnit, nechuť nakladatelů, nebo existence nějakých normovaných požadavků na učebnice.

My jsme přesvědčeni, že i ti nejmladší lidé si zaslouží krásné učebnice, protože je formují, pomáhají utvářet jejich vkus, jejich vztah ke světu kolem nich. A když jsou odjakživa vystaveni učebnicím, které vypadají jako laciný leták z nějakého supermarketu, tak logicky sami nevyhledávají krásu a kvalitu, protože tohle považují za normu. A to nám vadí.

Autoři projektu IDENTITA se Sašou Michailidisem při natáčení rozhovoru do pořadu Artzóna České televize v Museu Kampa. Oba jsou absolventi kulturologie na Filozofické fakultě UK.

IDENTITA

Na Identitě spolupracovaly desítky odborníků a partnerů. Bez nich by projekt vůbec nemohl vzniknout. Více na webu www.projektidentita.cz.

Televizní cyklus: můžete si pustit přes iVysílání České televize

Kniha: vydalo nakladatelství Paseka. Vyšla i v anglickém vydání.

Výstava: Museum Kampa až do 2. 2. 2025

V plánu je i zredukovaná putovní výstava po českých centrech ve světě.

Jak moc se grafický design změnil po nástupu nových technologií?

LK: Naprosto zásadně. Třeba výroba knihy mohla dříve trvat klidně rok, dnes můžete mít jednoduchou sazbu knížky hotovou za den a za týden už může být kniha vytištěná a svázaná. Moderní technologie práci grafickým designérům významně zjednodušily, na druhou stranu se kvůli nim občas vytrácí lidský přístup.

FB: Já vnímám druhou stránku věci, a to demokratizaci našeho oboru. V analogové době mohl grafický design dělat v podstatě jen člověk, který vystudoval střední nebo vysokou školu, kde se naučil všechny správné postupy, aby zvládl požadovaný výsledek. Dnes je vstupní investice naprosto minimální. Stačí vám v podstatě notebook, a pokud jste šikovný, můžete do oboru vstoupit okamžitě. Což ovšem samotnou profesi poněkud devalvuje. Probíhají samozřejmě nějaké debaty o tom, jestli z toho neudělá živnost vázanou, ale to je trochu absurdní. My designéři se prostě musíme víc snažit vysvětlovat klientům a veřejnosti komplexní roli našeho oboru. A i to je podstatou projektu Identita – ukázat, že grafické návrhy nevznikají samy od sebe.

Linda prohlásila, že grafický design má také potenciál manipulovat masy. Pořád se to děje?

LK: Samozřejmě, a na mnohem méně sofistikované úrovni, než by člověk čekal. Stačí se podívat na letáky supermarketů – to je ekono-

mická propaganda. Tahle manipulace nás obklopuje na mnoha úrovních a je často podprahová, takže si ji ani neuvědomujeme. Člověk se musí občas zastavit a uvědomit si: aha, to jsem vlastně vůbec nechtěl koupit.

FB: Podobnou sílu má i obalový design. Děti kvůli němu touží po nezdravých limonádách s cukrem. A i my jako lidi z oboru, kteří si tu manipulaci uvědomují, jí podléháme. Jdeme do obchodu, který si vybereme třeba na základě vývěšního štítu, a koupíme si výrobek v obalu, který se nám líbí víc, přestože je třeba dražší a obsahuje identickou věc.

Jeden z výstupů Identity, o kterém se moc nemluví, jsou nejrůznější vzdělávací akce, které připravuje Kateřina Přidlová. Profesionálně v nich vysvětlují, mj. i lidem ve školství, jaký vliv má grafický design na společnost. Je důležité, aby se děti s tímto fenoménem seznamovaly už na školách. Stejně jako se řeší finanční gramotnost, je důležité myslet i na vizuální gramotnost.

Na výstavě jsou i plakáty politické propagandy. A z usmívajícího se Stalina na titulce Mateřídoušky, časopisu pro děti, úplně mrazí...

LK: Vizuální nástroje propagandy napříč historií i režimy jsou vlastně pořád stejné – úderná typografie, výrazná barevnost (bílá, černá, červená), krásní mladí lidé... A i když se nám z propagandy nacistické nebo komunistické může dělat nevolno, síla a zmíněný manipulační potenciál se jí rozhodně upřít nedá.

Grafický design je předání informace vizuální formou. Jak často ale snaha o „líbivost“ zastírní tu praktickou část, předání informace?

FB: Spousta klientů má pocit, že my „jen“ děláme věci hezčí. Nedochází jim, že podstatou naší profese je naplnění určité funkce s tím, že by výsledek měl zároveň dobře vypadat. A tohle skloubit dohromady je nesmírně těžké, zejména u tak složitých realizací, jako je třeba navigace v metru. Nebo obecně v hromadné dopravě, kdy musíte respektovat bezpečnostní požadavky, dobrou viditelnost a čitelnost, vzít v úvahu i zdravotně postižené. Je nutné, aby to fungovalo pro všechny, což ve finále musí vést k určitým kompromisům.

Špatný design je součástí grafického smogu. Zaujala mě role Veroniky Rút Fullerové, která pomáhá starostům měst s kultivací veřejného prostoru.

LK: Vždy je prospěšné, když je grafický designér zapojen do architektonických a urbanistických projektů od samého začátku. Například nějaký orientační systém bude potřebovat každá veřejná budova a pokud designér dostane včas šanci promyslet, jeho finální podobu nebo ovlivnit jeho umístění, bude budova jako celek samozřejmě fungovat lépe. To jsou aspekty, které se týkají celého veřejného prostoru, grafičtí designéři je citlivě vnímají a dokáží je vyřešit.

FB: Praha a dalších skoro 40 měst s památkovými rezervacemi mají vyhlášky a regulační plány, které poměrně přísně definují, co se ve veřejném prostoru může a co se nesmí. Problém je, že se tato pravidla nedodržují, takže v Praze je mnoho nelegálních reklam a neexistují efektivní způsoby, jak je odstranit. Je to Hlava 22. Jeden z obrovských problémů tohoto státu je nevymahatelnost práva, která souvisí právě s vizuálním smogem. Vždyť jak dlouho se řešily billboardy kolem dálnic, které majitelé odmítali odstraňovat, přestože všichni víme, že ohrožují pozornost řidičů?

Na Slovensku mají i muzeum designu. Vznikne něco podobného také u nás?

FB: To je otázka, která nyní padá v souvislosti s Identitou, zejména s výstavou. Mnoha lidem totiž přijde škoda, že se tu po třech měsících zavřou brány, a všechny exponáty, které konečně bylo možné vidět pohromadě, zase zmizí zpátky do archivu a depozitářů. Muzeum designu nemáme, ale je design vůbec něco, co patří do muzea? Naše výstava je tak trochu troufalost, protože grafický design není umění, je to něco, co nám pomáhá v běžném životě. Grafický design je i vstupenka do divadla, svatební oznámení, věci, které mají nějaký specifický účel a délku trvání. Zarámovat je nebo je dát za sklo je do určité míry absurdní a úplně se tím pře-

vrací naruby jejich účel. Zároveň jsme přesvědčeni, že u nás v tomto oboru vzniklo mnoho skvělých prací a že by si možná grafický design své muzeum zasloužil.

Takže nejlepší místo pro grafický design je veřejný prostor?

LK: Ano. Až čas ukáže, co z toho, co dnes ve veřejném prostoru vidáme, bylo z dlouhodobého hlediska kvalitní. Na výstavě je dobrým příkladem expozice plakátů. Ty nejstarší dávno opustily svou prvotní informační funkci a staly se ikonickými uměleckými díly, která by chtěl mít doma každý.

FB: Výstava plakátů má ještě jeden skrytý význam: staré plakáty jsou v rámech a za sklem, zatímco nové jsou ke stěně připevněné magnety.

LK: Protože ještě nevíme, jestli budou mít v budoucnu takovou hodnotu jako jejich předchůdci.

Linda Kudrnovská
Teoretička designu, autorka a editorka mezinárodních ročenek *365typo & 52typo: Stories on Type, Typography and Graphic Design*, v letech 2002–2012 působila jako šéfredaktorka časopisu *Typo* zaměřeného na grafický design, typografii a vizuální komunikaci a byla dlouholetou členkou předsednictva mezinárodní typografické organizace ATypI. Spolupracuje s mezinárodní písmolijnou *TypeTogether*, pravidelně přispívá do řady evropských periodik zabývajících se designem a je porotkyní mezinárodních designérských soutěží.

Filip Blažek
Od poloviny 90. let přednáší o typografii a vede workshopy u nás i v zahraničí. Založil grafické studio *Designiq*, které se specializuje na design periodik, knih a corporate identity, mimochodem se už deset let stará o vizuál magazínu *FORUM*. Je spoluautorem učebnice *Praktická typografie*, publikace *Plakáty sametové revoluce*, učebnice *Typokniha – průvodce tvorbou tiskovin* a právě mu vyšla příručka *Typomřížky*. Vyučuje na Vysoké škole uměleckoprůmyslové a na soukromé vysoké škole *ARCHIP* v Praze.

Inevitdomí by mohli točit videa

Nevidomí a tvorba filmu? Že to nejde dohromady? O opaku vás přesvědčí Pavel Ruzyak. Čerstvý absolvent Husitské teologické fakulty UK, který absolvoval také FAMU, stojí za projektem *Filming in the Dark*. Jeho cílem je vyvinout za pomoci umělé inteligence kameru, která by nevidomým umožnila natáčet bez pomoci dalších lidí videa či celé filmy.

TEXT: Helena Zdráhalová FOTO: archiv Pavla Ruzyaka

Celý ten nápad se zrodil vlastně náhodou. Pavel Ruzyak jako student na Katedře režie FAMU začal přemýšlet o tom, že by rád natočil dokument, jak nevidomí lidé malují a jak vnímají barvy. Jeho maminka totiž vede v Praze spolek Osvěta, který

pomáhá dětem se zrakovým postižením a jejich rodičům.

„Když jsem začal natáčet hodinu taktilní malby a sledoval jsem, jak to probíhá, uvědomil jsem si, že je to opravdu fantastický svět a také že bych se

v něm chtěl víc angažovat. Postupně jsem se proto začal víc a víc zapojovat do programu spolku. Jak jsem se do světa nevidomých ponořoval stále hlouběji, začal jsem přemýšlet o tom, jestli by mohli nevidomí i natáčet filmy, když mohou malovat. Na FAMU nás učili, že film je jazyk. A já si řekl, že když je to jazyk, tak musí být způsob, jakým ho každého naučit, a proč tedy nevyvinout nějakou metodiku a nezkusit to? Otevírá se tím pochopitelně řada otázek, protože pro člověka, který je zvyklý film vnímat sluchem a zrakem, je těžké si představit, co nevidomý člověk potřebuje, aby film mohl tvořit,“ vysvětluje Pavel Ruzyak, kterého změna pohledu na svět vedla i k tomu, že se přihlásil ke studiu pravoslavné teologie a filozofie v kontextu židovské a křesťanské tradice na HTF UK. Po absolvování FAMU totiž cítil, že ho film úplně nenaplnuje a že potřebuje postavit pevnější duchovní základy, aby se z něj mohl stát lepší filmový tvůrce.

Postupně vytvořil projekt *Filming in the Dark*. Jeho cílem je vyvinout metodiku a takové technologie, které by umožňovaly nevidomým lidem točit videa a filmy nezávisle, to znamená bez pomoci druhých. Nad tím, jak by takové kamery mohly fungovat, přemýšlí už přes dva roky. „Slovo a obraz se doplňují. Všechno, co je v záběru, lze popsat, veškeré pokyny se lze naučit. To je základ, od kterého je třeba se odrazit,“ vysvětluje. Řešení pak přinesla umělá inteligence. „Když si dnes vezmete trochu kvalitnější chytrý telefon, zapnete kameru a na něco ji namíříte, začne vám díky různým aplikacím popisovat to, co je v obraze. A přesně to nevidomý člověk, který si vede například videoblog, potřebuje, aby si mohl sám bez pomoci druhých natočit video třeba pro sociální síť. Takto mě napadl technologický projekt: proč nevymyslet filmovou kameru, která by všechny tyto funkce kompletně měla, a uměla komunikovat s tím, kdo ji užívá. To znamená, že by reagovala na hlasové pokyny,“ říká Pavel Ruzyak.

Projekt prezentoval také na vědecké popularizační soutěži FameLab a nedávno za něj v konkurenci 278 projektů z 52 zemí světa získal čestné uznání na prestižním mezinárodním festivalu inovativních technologií Ars Electronica v rakouském Linci. Nyní i prostřednictvím toho, že projekt představuje na různých akcích, workshopech a konferencích po celém světě, hledá zavedené firmy nebo technologické startupy, které by se jeho idey chopily a převedly ji do reality.

Možná někoho napadá otázka, proč by měli nevidomí lidé natáčet filmy, když se pak sami na ně ani nemohou podívat. Na tom ale není nic zvláštního. „Často se mě lidé ptají, jestli není trochu smutné, že to, co nevidomí natočí, vlastně nikdy neuvidí. Ono jde ale o něco jiného. Většina filmařů se na své filmy nedívá, natáčejí je proto, že chtějí něco sdělit světu, vyjádřit třeba nějaké svoje pocity. Z toho jsem vycházel. I nevidomí lidé totiž mají co říct a měli by mít možnost se o to podělit se světem,“ popisuje filmař.

Mgr. Pavel Ruzyak

Absolvent režie na FAMU, rok studoval také na Filmuniversität Babelsberg v Německu. Poté nastoupil na Husitskou teologickou fakultu UK, kde se věnoval studiu oboru Pravoslavná teologie – Filozofie v kontextu židovské a křesťanské tradice. Letos v červnu tam obhájil diplomovou práci na téma *Specifika zobrazování křesťanství v kinematografii Andreje Tarkovského*. Má zkušenosti s režii hraných i dokumentárních filmů. Jako asistent režie se podílel na natáčení *Českého století* režiséra Roberta Sedláčka. Nyní pracuje na filmovém scénáři, jeho ústředním tématem by mělo být mezigenerační dilema, vztahy rodičů a dětí a téma víry v českém prostředí.

Pavel Ruzyak také sestavil program ročního filmového kroužku pro nevidomé, během kterého se jeho frekventanti naučí, jak se dělá film, osvojí si práci s technikou, se scénářem i s herci. „Chtěl bych, aby to byl celoevropský projekt, tedy aby se do něj mohl zapojit kdokoli, kdo chce točit filmy,“ zdůrazňuje Pavel Ruzyak a dodává, že už krátkodobý filmový kroužek vedl na Škole Jaroslava Ježka, kde spolu s dětmi vytvořili první videa. Jeho workshop byl teď nominován na cenu mezinárodní nadace Art Explora.

„Teď jsem tento projekt pojal ještě z jiné perspektivy. Snažím se ho přiblížit mládeži v Evropě. To znamená, že přijdeme do škol, kde jsou děti bez zrakových obtíží. Ty se rozdělí do párů, jeden si zaváže oči a zkouší si s mobilem něco natočit, druhý mu pomáhá. Děti to hodně baví. Je to o komunikaci, o empatii. Děti získají vlastní praxi a najednou porozumí tomu, jak by i nevidomí mohli tvořit,“ podotýká Ruzyak, kterého, jak připustil, už od studií na FAMU fascinuje němý film. „I proto mám možná blízko k tomu trochu jinému pojetí kinematografie. Když jsem pak pracoval s nevidomými dětmi, fascinovalo mě, jak bohatou mají fantazii a vnitřní svět. Nepřemýšlejí o tom, co můžou nebo nemůžou, ale o tom, co by chtěly ukázat. Naučil jsem se od nich nepřemýšlet v daných rámcích, ale tak nějak jinak, bez hranic,“ usmívá se filmař, který sní o tom, že jednou, až vyrazí na karlovarský filmový festival, bude tam moci zajít i na filmy, které natočili nevidomí lidé z celého světa!

20. 6. Zábavný vědecký festival pod širým nebem VědaFest opět přilákal na pražský „Kulaťák“ nejen příznivce laboratorního dobrodružství. Karlovka zde měla 16 stánků z celkem 113.

VědaFest podvanácté

Pavel Klener

20. 9. Zemřel výjimečný odborník v oblasti vnitřního lékařství a hematologie prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc., bývalý prorektor UK a ředitel Ústavu hematologie a krevní transfuze.

České hlavičky

23. 9. Cenu UK INTENTIO „Udržitelný rozvoj“ získali tři spolužáci z Wichterlova gymnázia Ostrava-Poruba, cenu MFF UK UNIVERSUM „Člověk a exaktní vědy“ Vít Perkner ze Střední Scioškoly Žižkov v Praze.

Kronika

Studenti na OH

10. 8. Na letních olympijských hrách v Paříži se představilo i 13 studentů z Univerzity Karlovy. Nejlépe si vedla Amálie Švábíková z FTVS UK, pátá ve skoku o tyči.

Spin your crystal!

18. 9. Devět osobitých nahlédnutí do fascinujícího světa přírodních věd – takové bylo finále FameLab 2024. Na druhém místě skončila Anna Laštovičková z PŘF UK za vystoupení Spin your crystal!

Proměna na Noci Vědců

27. 9. Univerzita Karlova během tradiční Noci vědců otevřela pět svých budov v Praze a v Hradci Králové. Ústředním letošním tématem byla Proměna.

Medaile Senátu pro FF UK

1.10. Stříbrnou medaili předsedy Senátu obdržela děkanka Eva Lehečková a Filozofická fakulta UK za soudržnost a péči o komunitu. Ocenění převzala proděkanka FF UK Andrea Hudáková.

Vyznamenání profesora Křišťoufka

28.10. Prezident ČR Petr Pavel rozdál ve státní svátek 56 vyznamenání. Prorektor UK Ladislav Křišťoufek převzal medaili Za zásluhy o stát v oblasti vědy.

Den studentstva

17.11. Zástupci českých univerzit uctili památku bojovníků za svobodu a demokracii a připomněli význam akademického prostředí jakožto prostoru pro svobodnou výměnu názorů a kritické myšlení.

Česká hlava

22.11. Letos nejvyšší národní vědecké ocenění získali i Petr Pávek z FaF UK a Jan Dobeš z PŘF UK (zprava).

Cena manželů Coriových poprvé

17.11. Rektorka UK Milena Králíčková vyznamenala řadu studujících i akademiků a akademiček za jejich mimořádné studijní a pedagogické výsledky. Poprvé udělila Cenu manželů Coriových za přínos k rovným příležitostem. Oceněna byla i prof. Alena Macurová z FF UK.

Na Karlovku!

09.11. Na uchazečské akci Na Karlovku představila Univerzita Karlova všech svých více než 600 akreditovaných studijních programů a zároveň nový uchazečský portál.

Dobrovolničit můžete začít i s UK

Když se některými regiony republiky v září prohnala velká voda, utrpení postižených vyvolalo i vlnu lidské solidarity a sounáležitosti. Do organizace pomoci lidem a institucím zasaženým povodněmi se zapojilo také Dobrovolnické centrum UK.

TEXT: Helena Zdráhalová

Vzniklo loni na jaře jako zastřešující centrum propojující ty, kteří chtějí pomáhat, s těmi, kteří to nejvíc potřebují, respektive s neziskovými organizacemi, jež se na dobrovolnictví specializují a vědí, kde bude pomocná ruka nejvítanější.

Takto se Dobrovolnické centrum UK zapojilo v polovině září do organizace pomoci v povodněmi zasažených oblastech České republiky. Na základě výzvy se centru přihlásilo na šest desítek dobrovolníků a dobrovolnic z UK. Tým centra je pak nasměroval tam, kde jich bylo nejvíce potřeba, jak vysvětlila jeho koordinátorka Tereza Vrtová.

„I když Univerzita Karlova našťastí povodněmi nebyla přímo zasažena, cítili jsme potřebu pomoci na místech, kde byla situace výrazně horší, i proto, že naše studentky a studenti jsou z řady míst po republice. Propojili jsme proto zájemce a zájemkyně s Dobrovolnickým centrem Univerzity Palackého v Olomouci, která koordinovala pomoc v zasažených oblastech na Jeseníku a Šumpersku. Jednalo se především o odklizení následků povodní a sociální šetření potřeb v domácnostech. Další možností bylo zapojit se přes Regionální centrum Moravskoslezského kraje, kde pomoc organizovaly Adra, Charita Ostrava a Český červený kříž,“ doplnila.

Univerzitní centrum nenabízí jen administrativní a organizační zázemí, možnost konzultací a předávání know-how, dbá ale i o duševní zdraví těch, kteří se do dobrovolnické pomoci zapojují.

„Usilujeme o dlouhodobou a udržitelnou dobrovolnickou činnost, a proto organizujeme vzdělávací a rozvojové semináře a různá neformální setkání. Podporu nabízíme v začátcích dobrovolnictví i v jeho průběhu. Duševní zdraví je téma, které je pro nás i studující důležité, mluvíme o něm hned na úvodním setkání. Každý z účastníků dostane letáček o psychologické pomoci a s kontakty na poradny, které působí na UK, i na externí poskytovatele psychologické pomoci v akutní nouzi,“ zdůraznila Tereza Vrtová.

A proč se do dobrovolnictví zapojit? Člověk tím vykoná něco prospěšného pro společnost a uklidní svou mysl tím, že se v kritických situacích, na které zdánlivě nemá jinak vliv, jako jsou pandemie, povodně nebo válečné konflikty, alespoň pokusí něco dělat. Navíc tím podpoří vlastní osobnostní i profesní růst.

Karolinum
NAKLADATELSTVÍ

Knihkupectví Karolinum

Celetná 18, Praha 1

(+420) 224 491 448

knihkupectvi@ruk.cuni.cz

www.knihkupectvikarolinum.cz

V Didaktikonu mohou návštěvníci obdivovat čtyři nové expozice. Ta nazvaná *Monstra z pravěku* prostřednictvím unikátních dřevěných loutek přibližuje školákům fascinující tvory z minulosti.

Pergameny, filozofický trenažér, hmyz, pravěká monstra **36**

**Univerzita
Karlova**